

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Föreläsningar om våld –

En kvalitativ multimodal analys av Saabs marknadsföring av krigsmateriel

Ingrid Dahlén

Institutionen för Globala studier, Göteborgs universitet

Examensarbete för kandidatexamen i Globala studier

Vårterminen 2019

Handledare: Magnus Berg

Förord

Jag vill tacka alla som har varit till stöd under arbetsprocessens gång, som har hjälpt mig att bolla idéer, motiverat mig när det har varit svårt och kommit med andra perspektiv. Jag vill särskilt tacka min handledare Magnus Berg för intressanta samtal, uppmuntran och konstruktiv kritik.

Abstract

Violence and conflicts continue ravaging the world all the while the arms industry is providing the means for this to go on. The aim of this thesis is to analyse how the Swedish arms company Saab in its marketing of three weapon systems portrays the weapons and their relation to violence, and thereby what notions of violence that are (re)produced. The study is based on a poststructuralist perspective on language and draws on theories from different sources, such as *intertextuality*, *binary oppositions*, *clean war*, *technofetishism* and *neutralization theory*. The methods for the study are multimodal analysis combined with critical textual analysis and thematic analysis. The study shows that the marketing in general is characterized by abstract wordings with the effect that violence is distanced from the weapons, which is in line with previous research. The weapons are portrayed as, inter alia, good, flexible, precise, technical, technological, innovative, evolutionary, intelligent, violent and as solutions. The notion of violence that emerges through these representations is that violence is not real, violence is civilized, and violence is natural. The analysis of the marketing of Saab shows how the company is managing a balance, portraying the weapons as violent but in a played down manner.

Keywords: binary oppositions, clean war, intertextuality, neutralization theory, Saab, technofetishism, violence, weapons

Innehållsförteckning

Introduktion	5
Syfte och frågeställning	6
Material och avgränsningar	7
Avgränsningar	7
Presentation av material	8
Begrepp	9
“Fiende”	9
Krigsmateriel och vapen	9
Språk	9
Våld	9
Bakgrund	10
Krigsmaterielindustrin i Sverige och i världen	10
Saab	11
Carl-Gustaf M4	12
Next Generation Light Anti-tank Weapon (NLAW)	12
Ground-Launched Small Diameter Bomb (GLSDB)	12
Tidigare forskning	12
Marknadsföring av vapen och krigsmateriel	12
Förhållningssätt till våld	14
Teori	16
Perspektiv på språk	16
Poststrukturalism	16
Det teknostrategiska språket	18
Binära oppositioner	18
Intertextualitet	20
Krig och underhållning	20
Teoretiska begrepp	21
Det rena kriget	22
Teknofetischism	23
Neutraliseringstekniker	24
Metod	25

Kritisk textanalys.....	26
Multimodal analys	27
Tematisk analys	29
Metodens begränsningar och kritik.....	30
Reflektion över egen förförståelse	31
Resultat och analys	32
Del 1: Vapnet, våld och dess relation	32
Hur framställs vapnet?	32
Vem använder vapnet?	41
Vem eller vad används vapnet mot?	43
Våld och hur vapnet förhåller sig till våld.....	45
Del 2: Föreställningar om våld	46
Våld är inte på riktigt	46
Våld är civiliserat	49
Våld är en självklarhet.....	51
Slutsatser	52
Förslag på framtida forskning.....	53
Källförteckning	54
Primärkällor	54
Sekundärkällor	54

Introduktion

Det senaste decenniet har präglats av ett försämrat säkerhetsläge i världen. Antalet väpnade konflikter har ökat liksom deras komplexitet. Relationen mellan USA och Ryssland har förvärrats de senaste åren, konflikten om Kashmir fortsätter skapa spänningar mellan Indien och Pakistan, rivalitet mellan Iran och Saudiarabien gör regionen instabil och konflikten om den sydkinesiska sjön tycks inte nå någon lösning (Sipri, 2018, s. 1). Kriget i Jemen är nu inne på sitt fjärde år och FN har beskrivit läget som den värsta pågående humanitära katastrofen (UN News, 2019, 14 februari). År 2018 föll 76 000 människor offer för organiserat våld vilket är en minskning jämfört med tidigare år (Pettersson, Högbladh & Öberg, 2019). Antalet människor som tvingas lämna sina hem till följd av konflikt och förföljelse har däremot ökat och är för närvarande 65 miljoner. Väpnade konflikter utspelar sig idag i högre grad i stadsmiljöer och drabbar civila hårdare än tidigare (Sipri, 2018, s. 2).

Parallellt med den försämrade säkerhetspolitiska utvecklingen i världen ökar den globala handeln av större krigsmaterielsystem igen, efter att ha minskat stadigt sedan krigets slut. År 2003 markerade den lägsta volymen av krigsmaterielöverföringar för den senaste perioden av 40 år. Därefter har trenden gått i motsatt riktning. Perioden 2014–2018 hade de internationella krigsmaterielöverföringarna ökat med 7,8 % från perioden 2009–2013, som i sin tur var 23% högre än perioden 2004–2008 (Sipri, 2019, mars). Forskning visar att krigsmaterielöverföringar ökar sannolikheten för krig och att anskaffning av krigsmateriel är “virtually necessary as ingredients in the recipe for war” (Craft & Smaldone, 2002, s. 693). Överföringar av större konventionella krigsmaterielsystem till stater i inbördeskrig leder till mer utdragna konflikter, och överföringar till rebellgrupper leder till dödligare konflikter (Moore, 2012, s. 343). Caulhoun resonerar i boken *We kill because we can* kring USA:s drönarkrigsföring och menar att dödande är ett resultat av att ha tillgång till de redskap som orsakar våld och död (de Bustamante, 2015). Wasinski uttrycker det som att “all problems look like nails if you only have a hammer” och menar även att vapen normaliserar våldsanvändning (2017, s.1; s. 3). Vapen argumenteras vara en *violence multiplier*; de trappar upp våld och gör det mer destruktivt (IKFF, 2016, s. 1, om små och lätta vapen).

Det tycks vara ett universellt ställningstagande att det är fel att döda. För de flesta utgör handlingen att döda en emotionell påfrestning (Kooistra & Mahoney, 2016, s. 761). Samtidigt är det något som soldater kan ställas inför i sin yrkesutövning. Även andra yrkesgrupper är involverade; politiker fattar beslut och krigsmaterielindustrin förser krigen med dess medel. En utgångspunkt i denna uppsats är att den centrala funktionen hos ett vapen är någon form av våldsutövning, mot levande varelser eller materiella ting såsom byggnader, infrastruktur eller fordon. Därmed framträder en diskrepans mellan vapnens syfte och uppfattningen att det är fel att döda eller skada. Inom krigsmaterielindustrin föreligger en spänning bestående i företagets intresse att å ena sidan framhäva att den krigsmateriel de säljer är bra på vad den är ämnad för och å andra sidan ett ekonomiskt – och kanske även mänskligt – behov av att distansera sig från, tona ned eller på andra sätt förhålla sig till det våld som vapen ger upphov till. Om allmänheten är för negativt inställd påverkar det krigsmaterieföretagens försäljning negativt (Vergne, 2012). Följaktligen blir frågan hur krigsmaterielindustrin hanterar denna balansgång, och hur det kan influera vår förståelse av vad våld är. Att förstå hur krigsmaterielindustrin konstruerar och reproducerar en föreställningsvärld om vapen och våld bidrar till förståelse för varför vissa förhållningssätt till konflikter, vapen och våld uppfattas som naturliga. En sådan förståelse möjliggör kritisk reflektion och andra verklighetsbeskrivningar.

Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att analysera och kritiskt diskutera hur krigsmaterielindustrin i sin marknadsföring hanterar förhållandet mellan våld och de vapen den producerar. Syftet är även att utifrån detta kritiskt diskutera vilka föreställningar om våld som därmed (re)produceras.

För att uppnå syftet utgår jag från följande frågeställningar, varav frågeställning ett och två korresponderar med respektive del i syftet:

Hur framställs vapen, våld och deras relation genom text, bild, film, ljud, tal och musik i Saabs marknadsföring?

Med utgångspunkt i en tolkande ansats: vilka föreställningar om vad våld är (re)produceras därigenom?

Material och avgränsningar

Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa mig till att undersöka marknadsföringen av tre vapensystem hos det svenska krigsmaterielföretaget Saab för att möjliggöra en grundlig analys utifrån den tid jag har till mitt förfogande. Saab är väl lämpat att analysera eftersom dess marknadsföring uttrycker flera olika representationer av våld vilket ger ett brett underlag för analys och kritisk diskussion. Därutöver finns mycket material tillgängligt på företagets hemsida, såsom produktbroschyrer, filmer, bilder och text. Slutligen har jag god kännedom om den svenska kontext som Saab delvis verkar i, samt behöver förhålla sig till. Dessa faktorer bereder för en djupare och rikare analys. Jag gör inte anspråk på att identifiera det företag som bäst representerar den internationella krigsmaterielindustrin generellt. Syftet med analysen är inte att generalisera resultaten, och risken skulle vara att krigsmaterielindustrin reduceras till ett enda företag. Att välja Saab ger mig istället en bredd av förhållningssätt till våld att analysera, sätt som krigsmaterielindustrin *kan* tillgå för att hantera relationen till våld.

Krigsmaterielindustrin idag är internationaliserad. Krigsmaterielföretagen ingår internationella projekt och många företag konkurrerar på samma marknad. Det är rimligt att anta att dessa omständigheter medför en viss likriktning i sätten som företagen hanterar och framställer våld. Eftersom Saab är ett svenskt företag kan det enbart exportera krigsmateriel till stater som är godkända enligt svensk lagstiftning. Företagets marknadsföring är sannolikt främst riktad till dessa stater. Att studera Saab innebär alltså att min studie främst kommer kunna ge insikt i hur våld och vapen *kan* framställas på den marknad som Saab konkurrerar på. De företag som konkurrerar på den marknaden kan sammanfattas som – men inte begränsas till – den europeiska och den amerikanska krigsmaterielindustrin.

Presentation av material

Jag har valt att analysera tre landbaserade vapensystem; granatgeväret Carl-Gustaf M4, den precisionsguidade bomben Ground-Launched Small Diameter Bomb (GLSDB) samt pansarvärnsroboten NLAW. Jag valde dessa utifrån att de är vapen med omfattande destruktiv kapacitet. Offensiva vapen ställer frågan om hur Saab hanterar vapnens våldskapacitet på sin spets. Det blir potentiellt större diskrepans mellan hur vapnet framställs och dess egentliga eller åsyftade användning. Vapensystemen är storsäljare enligt Saab och de framhävs extra på hemsidan. Att det är populära produkter indikerar att de används, vilket ytterligare markerar den spänning som finns mellan marknadsföringen och det våld som blir följderna av vapnen. De är även utvalda för att de erbjuder ett brett underlag av förhållningssätt till våld.

Marknadsföringen som jag analyserar för Carl-Gustaf M4 (Saab, u.å.a) är en film på två minuter, korta textstycken, en interaktiv bild med kortfattade tekniska specifikationer, tre bilder och en fyra sidor lång informationstext som går att ladda ner från hemsidan. Filmen består av klipp på soldater med Carl-Gustaf M4 varvat med Saab-anställda som berättar om geväret. För GLSDB (Saab, u.å.b) analyseras en film på två minuter, korta textstycken, tre bilder och kortfattade tekniska specifikationer. GLSDB-filmen består av fjorton klipp där bomben avfyras eller exploderar och en animation av bomben i luften. Materialet för NLAW (Saab, u.å.c) består av korta textstycken, fyra bilder och kortfattade tekniska specifikationer. Allt material finns tillgängligt på Saabs hemsida.

Materialet speglar medvetna och omedvetna föreställningar Saab har om relationen mellan deras produkter och våld, samt hur Saab medvetet och omedvetet framställer denna relation. Materialets primära målgrupp är potentiella köpare men det ligger även tillgängligt för allmänheten. Det gör att materialet troligtvis är utformat annorlunda än hur det hade sett ut ifall inte allmänhetens blick hade varit närvarande. Materialet speglar även idéer om vilka de potentiella köparna är och hur de bäst förmås köpa krigsmaterielen. Sålunda existerar materialet i en specifik kontext vilket påverkar dess utformning, något som jag i viss mån återkommer till i analysen.

Begrepp

Nedan följer en lista med begrepp som preciseras och diskuteras utifrån hur de används i denna uppsats.

“Fiende”

Begreppet “fiende” sätts inom citationstecken för att synliggöra att en “fiende” inte är en objektivt definierad identitet, utan en identitet som konstrueras i kontrast till jaget.

Benämningen bidrar till att rättfärdiga våldsanvändning. Jag använder citationstecken för att undvika att (re)producera föreställningar som är knutna till konceptet “fiende”.

Krigsmateriel och vapen

I svensk lagtext delas begreppet *krigsmateriel* upp i två underkategorier: *krigsmateriel för strid* och *övrig krigsmateriel*. *Krigsmateriel för strid* syftar till att bringa förstörelse och innefattar bland annat robotar, bomber, stridsflyg och missiler. Materiel som är utvecklat för militär användning men som inte bringar förstörelse klassas som *övrig krigsmateriel* (Åkerström, 2018, s. 66f). Denna uppsats intresserar sig främst för *krigsmateriel för strid*. Begreppet *vapen* används utbytbart med *krigsmateriel för strid*. I avsnittet om tidigare forskning syftar begreppet *vapen* inte enbart på militär användning utan även på privat användning av till exempel handeldvapen.

Språk

Med språk syftas på medium genom vilka mening överförs. Det inbegriper ljudspråk, bildspråk, tal, text och kroppsspråk.

Våld

Det råder inte enighet inom forskningsdisciplinen Internationella relationer för hur våld bör definieras. Freds- och konfliktforskaren Galtung definierar våld som följande:

...violence is present when human beings are being influenced so that their actual somatic and mental realizations are below their potential realizations.

(Galtung, 1969, s. 168)

Galtung särskiljer på direkt våld och strukturellt våld. Direkt våld är när våldet kan spåras till en aktör. Strukturellt våld innebär att det inte finns en enskild aktör som agerar, utan det är samhällsstrukturer som får våldsamma följder. Galtung redogör för vissa av de svårigheter som definitionen medför, till exempel hur *realizations* ska definieras (Galtung, 1969, s. 170f). Hans definition är också väldigt bred med följden att många situationer och företeelser kan falla in under den. Enligt mig är definitionen hjälpsam som en fingervisning för hur våld kan förstås. Däremot kommer jag använda begreppet våld i en snävare bemärkelse. Det är således ingen komplett eller heltäckande definition av våld som framförs här eftersom det skulle vara en alltför omfattande uppgift som inte inbegrips i uppsatsens syfte.

Till skillnad från Galtungs definition inkluderar jag förstörelsebringande av materiella ting när jag skriver om våld i denna uppsats. Våld är här således nära betingat med något som bringar förstörelse (definitionen för krigsmateriel för strid). Bägge uttrycken används men betoning ligger på *våld* eftersom begreppet synliggör de sociala relationer som är inbäddade i konceptet. Att enbart tala om förstörelsebringande verkan riskerar att (re)producera en föreställning av att det är något som sker utan utövare och att det är ett apolitiskt och neutralt skeende som är fränkopplat andra samhällsfrågor. Sammanfattningsvis intresserar sig denna uppsats främst för direkt våld. Jag utesluter dock inte att krigsmaterielindustrin är en del av ett större system som även kan ge upphov till strukturellt våld.

Bakgrund

Krigsmaterielindustrin i Sverige och i världen

Krigsmaterielindustrin och dess marknad skiljer sig från marknader för andra varor och tjänster. Det är generellt sett enbart stater som kan köpa krigsmateriel och försäljningen är tätt knuten till säkerhetspolitiska intressen (SOFF, 2016). Vissa stater använder försäljningen av

krigsmateriel som ett utrikespolitiskt instrument (Åkerström, 2017, s. 104). Den internationella krigsmaterielhandeln präglas av ökat internationellt samarbete, globalt ägande och en öppnare marknad (SOFF, 2016). Generellt sett är det Västeuropa och USA som står för störst andel krigsmaterieförsäljning (Sipri, 2019, s. 2). De största importländerna år 2018 var Saudiarabien, Indien, Egypten, Australien och Algeriet (ibid., s. 6).

Sedan år 2000, då Saab köpte upp det då statligt ägda krigsmaterieföretaget Celsius, är hela den svenska krigsmaterielindustrin privatägd (Åkerström, 2018, s. 32). 2018 hade drygt 230 svenska aktörer tillstånd att tillverka och tillhandahålla krigsmateriel, varav 140 bedrev försäljning (Skr. 2018/19:114, s. 39). Svensk krigsmaterielexport motiveras av bland annat försvarspolitik eftersom krigsmaterielexport bidrar till bevarandet av den inhemska krigsmaterielindustrin (Åkerström, 2018, s. 25). Det är myndigheten Inspektionen för strategiska produkter som granskar och utfärdar tillstånd för export av krigsmateriel. Den gör en helhetsbedömning utifrån ett antal olika kriterier där den väger in bland annat försvars- och säkerhetspolitik, utrikespolitiska intressen, köparstatens demokratiska status samt risk för väpnad konflikt eller allvarliga och omfattande kränkningar mot mänskliga rättigheter (ibid., s. 123ff). 2018 uppgick värdet av den totala försäljningen av svensk krigsmateriel till 23,3 miljarder SEK, vilket innebär en ökning på 6,7 miljarder sedan 2014. Fyra dotterbolag till Saab AB (Saab AB Aeronautics, Saab AB Surveillance, Saab Kockum AB och Saab Dynamics AB) utgör de största krigsmaterieföretagen i Sverige. Det femte största är BAE Systems Hägglunds AB (Skr. 2018/19:114, s. 38f).

Saab

Saab grundades år 1937 i Trollhättan (Saab, u.å.d). 2017 var Saab det 36:e största krigsmaterieföretaget i världen och det 11:e största i Europa, med en försäljning av krigsmateriel på motsvarande cirka 24,8 miljarder SEK. Dessa siffror inkluderar dock enbart större konventionella krigsmaterielsystem, och inbegriper till exempel inte granatgeväret Carl-Gustaf. Saabs krigsmaterieförsäljning svarar för 84% av deras totala försäljning (Sipri, 2018, december). Majoriteten av Saabs export sker från Sverige (Saab, u.å.e). Därför måste Saab rätta

sig efter svensk lagstiftning för export av krigsmateriel. Saab står för mer än 40% av den svenska krigsmaterielexporten (Åkerström, 2018, s. 54). Majoriteten av Saabs export 2018 gick till europeiska länder, där Saab identifierar sina nyckelmarknader vara Sverige, Finland, Tyskland och Storbritannien. Utanför Europa är USA, Brasilien, Förenade Arabemiraten, Sydafrika, Indien och Australien Saabs viktigaste marknader (Saab, 2019, s. 20f). Saab beskriver sitt uppdrag som att "to make people safe" och att "[i]t is a human right to feel safe" (Saab, 2019, saknar sidnumrering).

Carl-Gustaf M4

Granatgeväret Carl-Gustaf är en av Saabs storsäljare. Sedan det utvecklades 1948 av Försvarets Fabriksverk har det exporterats till över 40 olika länder (Åkerström, 2018, s. 79, s. 30; Saab, 2019, s. 8). Granatgeväret kan användas mot byggnader, personer eller fordon (Åkerström, 2018, s. 79). Carl-Gustaf M4 är den senaste modellen.

Next Generation Light Anti-tank Weapon (NLAW)

NLAW, även kallad Robot 57 eller RB57, är en pansarvärnsrobot som används för att spränga stridsvagnar och andra bepansrade fordon. Den kan även användas mot bilar eller människor som befinner sig inuti byggnader. Roboten hålls över axeln och avfyras därifrån (Åkerström, 2018, s. 87).

Ground-Launched Small Diameter Bomb (GLSDB)

Ground-Launched Small Diameter Bomb (GLSDB) är en precisionsguidad bomb med lång räckvidd som avfyras från marken. Bomben utvecklades av Saab i samarbete med Boeing och lanserades i mars 2015 (Army Technology, u.å.).

Tidigare forskning

Marknadsföring av vapen och krigsmateriel

Antalet tidigare studier av marknadsföring av vapen och krigsmateriel är relativt begränsat, även om de har blivit fler under 2000-talet. Jackson (2017) uppmärksammar att

krigsmaterielindustrins roll inom internationell politik är förbisedd och underutforskad inom Internationella relationer trots dess mäktiga position. Saylor, Vittes och Sorenson poängterar att det, vid tillfället för deras studie av hur handeldvapen för privatpersoner marknadsförs i amerikanska vapentidningar, fanns lite tidigare forskning i området. I deras studie identifierade de olika sätt som vapnen marknadsfördes på. De två mest framträdande var att vapnet framställdes vara del av en livsstil (till exempel skytte, jakt eller militär) eller att vapnets tekniska specifikationer framhövdes, vilket enligt artikelförfattarna särskiljer vapnen och ger konsumenterna incitament att äga mer än ett. En av deras slutsatser var att marknadsföringen ägnade mindre utrymme åt att uppmärksamma de säkerhetsrisker som är förenade med vapen eftersom den istället fokuserade på aspekter såsom tekniska specifikationer (Saylor, Vittes & Sorenson, 2004). Forskning utifrån en feministisk ansats har riktat in sig på att undersöka de könade dimensionerna av marknadsföringen av vapen för privat bruk. Marknadsföringen mot män anspelar på maskulinitet medan marknadsföringen mot kvinnor spelar på kvinnors rädsla för att bli utsatta för våld eller sexuella övergrepp (Finley & Esposito, 2019; Wozniak & Uggen, 2009).

Det är dock troligt att marknadsföringen av vapen för privat bruk skiljer sig från marknadsföring av krigsmateriel till stater. Schörnig och Lembcke har undersökt västerländska krigsmaterieföretags annonser i en välrenommerad vapentidskrift med utgångspunkten att argumenten i marknadsföringen delvis speglar hur inköpare av krigsmateriel motiveras till att inhandla ett visst krigsmaterielsystem. De kunde se att argumentet att ett krigsmaterielsystem minimerade dödsfall har ökat i betydelse sedan slutet av kalla kriget (Schörnig & Lembcke, 2006). Jackson har i sin tur analyserat tre videor av Saab på Youtube. Hennes studie visar hur Saabs marknadsföring medverkar i konstruktionen av den svenska medborgarens identitet samt att den bidrar till att militären framställs som god, naturlig och nödvändig, och den självklara tillhandahållaren av nationell säkerhet. I vissa aspekter, såsom val av material, påminner Jacksons studie om min studie. Jag använder mig av och inspireras av hennes forskning vilket jag återkommer till under teori- och metodavsnitten. Hennes studie inbegriper dock endast film medan jag ämnar ta ett grepp som omfattar även text och stillbild. Jackson, liksom annan

tidigare forskning om marknadsföring av krigsmateriel, belyser inte heller hur krigsmaterielindustrin förhåller sig till de oundvikliga aspekterna av våld och död som är inneboende i de produkter som de marknadsför och säljer. Det finns däremot forskning inom kritiska militärstudier som har centrerats kring att genom ett tolkande angreppssätt förstå hur politiska beslutsfattare, soldater och militärväsende förstår och ger mening åt det dödande eller våld som blir till följd av deras handlingar eller beslut (Wasinski, 2017, s. 1; Delori, 2014).

Förhållningssätt till våld

Kooistra och Mahoney applicerar neutraliseringsteori för att förstå hur soldater hanterar och rättfärdigar dödande (2016). Deras resonemang som är relevanta för analysen utvecklas mer i teoriavsnittet. Teknisk utveckling och förändring av krigföringen har lett till en ökad grad av fysisk distansering. Soldaterna kan delta i krigföringen många mil från den faktiska krigsplatsen, till exempel via manövrering av drönare (Wasinski, 2017). Det får följder såsom att soldaterna blir likgiltiga och frånkopplade från verkligheten (Wasinski, 2017). I Wasinskis studie av memoarerna hos brittiska piloter i strid uttrycker en pilot att den tekniska utvecklingen lett till större fokus på processen, vilket frånkopplar piloterna från effekterna av de bomber som de släpper (Wasinski, 2017, s. 7). Sådan virtualisering av kriget befaras även leda till frånkoppling av ansvar för den skada som kriget ger upphov till (Wasinski, 2011, s. 69). Även andra belyser frågan om hur ansvar tas när våld blir abstrakt och distanserat. Malm visar hur byråkratiseringen av den operativa militära verksamheten leder till att stabsarbetarna i militären inte anser att deras arbete är relaterat till våld (Malm, 2019).

Forskning visar hur "fienden" avhumaniseras och framställs som ett objekt att utsätta för våld. Detta kan ske genom olika mekanismer, såsom att "fienden" representeras geografiskt (till exempel som koordinater) eller som en måltavla (Wasinski, 2011; Wasinski, 2017; Malm, 2019, m.fl.). För att soldater effektivt ska kunna utföra sitt arbete är avhumanisering av "fienden" nödvändig enligt Holmes (Bar & Ben-Ari, 2005, s. 142). Bar och Ben-Ari menar å andra sidan att skarpa dikotomier såsom människa - inte människa och vi - dem är mer komplexa än vad litteraturen ofta gör gällande. "Fienden" behöver inte nödvändigtvis avhumaniseras för att

möjliggöra våldsanvändning mot denne (Bar & Ben-Ari, 2005, s. 150). Denna komplexitet utvecklas under avsnittet om binära oppositioner. I motsats till detta finns forskning som visar hur "fienden" inte alls representeras eller tillkännages. En studie av kriget i Libyen 2011 visar att "fienden" inte utgjorde ett objekt för hat eller uppoffring. Istället var "fienden" frånvarande och blev ett tomrum i berättelsen om kriget. Detta manifesterades i bland annat ovetskap och ointresse för hur många "fiende"soldater som dödades av Nato-styrkorna (Delori, 2014). Således visar forskningen att hur "fienden" framställs, och hur våldsanvändare förhåller sig till våld, är komplext och kräver en nyanserad diskussion. För min uppsats är resonemangen om avhumanisering liksom avlägsnande av "fienden" analytiskt användbara. Det är troligt att dessa förhållningssätt till våld och till "fienden" existerar parallellt och växelvis vilket jag återkommer till i analysen.

Den dominerande nutida berättelsen om kriget (re)producerar det som rent, kliniskt och möjligt att utföra med kirurgisk precision (Schwarz, 2016). Sandman har undersökt hur våld framställs i den svenska allmänna debatten i relation till svensk involvering i krigs(liknande)-situationer utomlands (Sandman, 2019). Även om mest intresse har funnits för militärens och soldaters förhållande till våld finns det även annan forskning. Cohn skrev i en välciterad artikel från 1987 om språket hos amerikanska kärnvapenstrateger. Hon intresserade sig för naturen i kärnvapenstrategernas resonemang genom att diskutera den roll som kärnvapenstrategernas specialiserade språk hade. Detta språk benämnde hon som teknostrategiskt. Det som slog henne var det utbredda användandet av metaforer, eufemismer, abstraktioner och hur utpräglat sexualiserat språket var. Cohns resonemang kring vilka effekter det teknostrategiska språket får utvecklas ytterligare under teoriavsnittet.

Sammanfattningsvis finns det tidigare forskning inriktad mot hur vapen och krigsmateriel marknadsförs. Det finns även forskning som visar hur människor i yrken som resulterar i någon form av våldsutövning gör för att förhålla sig eller distansera sig från våld och död. Däremot har jag inte funnit någon forskning som kombinerar dessa två områden och studerar hur

krigsmaterielindustrin förhåller sig till våld i sin marknadsföring. Det är till denna kunskapslucka som min uppsats ämnar bidra.

Teori

Teoriavsnittet har två funktioner. Den första funktionen är en epistemologisk och ontologisk positionering – en roll som avsnittet *Perspektiv på språk* fyller. Den andra funktionen för teorin är som analytiskt redskap. Avsnitten *Intertextualitet*, *Binära oppositioner* och *Krig och underhållning* presenterar teorier som på ett övergripande plan bidrar med att synliggöra hur marknadsföringen på olika vis kan skapa en bild av vad våld är. Avsnittet *Teoretiska begrepp* presenterar begrepp som är utvalda på basis av att de tillför ytterligare förståelse och insikt i analysen.

Perspektiv på språk

Poststrukturalism

Uppsatsens perspektiv på relationen mellan språk och verklighet överensstämmer med grundläggande drag inom poststrukturalismen rörande detta. I detta avseende är uppsatsen alltså poststrukturalistisk. Ett poststrukturalistiskt perspektiv på språket bidrar med förståelse för hur vår uppfattning om världen konstrueras via språket. Genom hur vi uttrycker oss konstruerar vi vår omgivning, andra människor och världen på särskilda sätt. Det resulterar i att politiska beslut i linje med denna verklighetsbeskrivning förefaller både naturliga och legitima (Hansen, 2017, s. 160). Enligt Wasinski kan koncept såsom *nationella intressen*, *strategi* och *“fiende”* rättfärdiga dödande. Rättfärdigande sker och får konsekvenser innan, under och efter våldshandlingarna. Innan handlingen gör språket våld tänkbart och därmed genomförbart, under handlingen rättfärdigas handlingen och görs legitim, och efter handlingen begränsar rättfärdigandet kritiska frågor (Wasinski, 2017, s. 2). Enligt poststrukturalismen är språket avgörande för hur vi förstår och tolkar vår omvärld. Språket är inte neutralt utan ligger som ett meningsskapande filter mellan oss och verkligheten. Olika ordval får olika politiska implikationer; en illegal människa kräver andra åtgärder än om samma människa benämns som

flykting (Hansen, 2017, s. 162). Enligt Mouffe finns det inga politiska åtgärder inneboende i ett visst samhällsproblem. Vilka politiska åtgärder som krävs beror på vilka språkliga uttryckssätt som finns att tillgå och hur dessa lyckas artikulera problemet (Martin, 2013, s. 54).

Enligt poststrukturalismen finns det en materiell verklighet utanför språket. Liksom språket påverkar vår uppfattning av den materiella verkligheten så influerar det materiella språket. Till exempel kan teknisk utveckling ändra hur vi förstår och talar om både nya och gamla fenomen (Hansen, 2017, s. 162). I enlighet med detta är uppsatsens ontologiska utgångspunkt att det finns en materiell verklighet oberoende av människan och hennes tolkningar. Däremot speglar inte språket verkligheten på ett neutralt sätt och människan kan inte komma i kontakt med den materiella verkligheten utan att tolka.

Det poststrukturalistiska perspektivet utgår från att ord och tecken konstruerar mening i förhållande till andra ord och tecken. Dessa relationer är dock inte stabila, och därför är inte mening fixerad utan ständigt uppe för omprövning. I och med detta är inga verklighetsbeskrivningar neutrala eller naturligt inneboende hos den företeelse som vi vill beskriva (Hansen, 2017, s. 163). Detta förhållningssätt till meningskonstruktion och identitet är användbart eftersom det synliggör att vad som uppfattas som naturligt och oföränderligt i själva verket ständigt är uppe för omförhandling och omtolkning. Att en meningskonstruktion uppfattas vara fastställd tyder på att det finns få konkurrerande betydelser. Vad som uppfattas som naturliga formuleringar för marknadsföring av vapensystem är således uttryck för makt. Maktdynamikerna präglar hur våld och vapen talas om i givna kontexter.

Sammanfattningsvis skapar språket representationer av verkligheten genom att anspela på och utgå från vissa idéer, bilder och metaforer. Om språket för att tala om en viss företeelse, i detta fall krigsmaterielindustrins relation till våld, är likriktat riskerar andra perspektiv att få mindre utrymme. Därmed naturaliseras den dominerande verklighetsbeskrivningen vilket i sin tur kan göra det svårt att ifrågasätta, eller komma på tanke att ifrågasätta, det våld som krigsmaterielindustrin bidrar till. Det poststrukturalistiska perspektivet på språk bidrar till att

belysa att hur vi förstår krigsmaterielindustrins relation till våld inte är baserat på en objektiv verklighetsbeskrivning. Den insikten öppnar upp för reflektion och diskussion om krigsmaterielindustrins bidrag till våld runt om i världen.

Det teknostrategiska språket

Uppsatsens perspektiv på språk är även inspirerat av Cohn, vars studie av amerikanska kärnvapenstrategers teknostrategiska språk behandlades kort i föregående avsnitt om tidigare forskning. Cohn menar att kärnvapenstrategernas teknostrategiska språk både reflekterade och formade det amerikanska kärnvapenstrategiska projektet (Cohn, 1987, s. 690). Effekterna av det teknostrategiska språket blev att både talare och lyssnare varken förmåddes eller behövde närma sig de horribla konsekvenser som ett kärnvapenkrig skulle innebära. Språket avgjorde vad som talades om och på vilket sätt. Det teknostrategiska språkets utgångspunkt är användarens, och inte offret, och referenspunkten är vapnet, inte människan, eller ens nationalstaten. Hennes insikter konkretiserar de politiska implikationer som ett visst språkbruk kan ha. Ifall vapnen är referenspunkten blir vinnaren av kriget den som har flest vapen kvar när kriget är över – en utgångspunkt som ger konsekvenser när politiker och försvarsmakt planerar för våld och konflikter (Cohn, 1987). Det språk som används hos krigsmaterieföretagen om deras produkter möjliggör att tala om eller föreställa sig vissa saker, samtidigt som det begränsar möjligheten att tala om eller föreställa sig andra saker. Vissa aspekter förefaller irrelevanta.

Binära oppositioner

I detta avsnitt presenterar jag övergripande teorin om binära oppositioner. Teorin kommer att användas till att belysa hur marknadsföringen subtilt kan konstruera en bild av vad våld är genom att dra nytta av idéer och tankevärldar som redan existerar i form av binära oppositioner.

Många kulturer – vissa antropologer menar att det är universellt – delar upp världen i binära oppositioner. Dessa oppositioner är hierarkiska vilket innebär att det ena konceptet

genomgående överordnas det andra (Wilk & Cligget, 2007, s. 17f). Några vanliga uppdelningar är man - kvinna, civiliserad - primitiv, framsteg - bakåtriktning, rationell - hysterisk och god - ond, där de förstnämnda är överordnade de sistnämnda (McEwan, 2009, s. 122f).

Uppdelningarna utgör ett redskap för att organisera och tolka världen, men det påverkar oss också att tänka i särskilda banor (Wilk & Cligget, 2007, s. 18). Enligt postkoloniala perspektiv är de binära oppositionerna centrala inom västerländsk kultur. Jaget definieras i kontrast till någon annan och vi vet att något är civiliserat eftersom det inte är primitivt, och vice versa (McEwan, 2009, s. 122; Mascia-Lees & Johnson Black, 2017, s. 74). Genom de binära oppositionerna definieras och konstrueras det normala och det goda, i kontrast till det onormala och onda. De postkoloniala perspektiven menar även att motsatsparen är sammanlänkade inom den västerländsk kulturen; mannen kopplas till civilisation, framsteg, rationalitet och godhet, medan kvinnan är primitiv, bakåtriktad, hysterisk och ond (McEwan, 2009, s. 122f).

Enligt Lévi-Strauss är det binära tänkandet universellt och oundvikligt eftersom det bottnar i människohjärnans struktur. Dessa binära relationer är dock godtyckliga enligt Lévi-Strauss. Lévi-Strauss och teorin om binära oppositioner har kritiserats för att det saknas bevis på att människor alltid tänker i binära oppositioner, och att den universella utgångspunkten är ett uttryck för eurocentrism (Mascia-Lees & Johnson Black, 2009, s. 73; s. 77). Jag instämmer delvis i kritiken. Jag menar att dikotomier inte nödvändigtvis är universella och att det finns utrymme för nyanser. Bhabha menar att kulturer interagerar och transcenderar varandra på ett mer komplext och nyanserat vis än vad de binära oppositionerna gör gällande (ibid., s. 65). Likaså är det inte nödvändigtvis så att till exempel kvinnan alltid relateras till primitivitet och ondska i den västerländska kulturen. Jag menar att det finns parallella narrativ som har olika stor genomslagskraft och därför kräver de binära oppositionerna och deras sammanlänkningsnyans och varsamhet när de appliceras i analysen. Trots invändningar mot teorin om de binära oppositionerna så är den användbar i min analys för att den belyser hur marknadsföringen genom att framställa sig på ett särskilt vis distanserar sig från dess motsatspar – en motsats som jag instämmer med Lévi-Strauss i att den är konstruerad och godtycklig. Materialet som jag analyserar är producerat i en situation av köp- och sälj. Det svart-vita tänkande som de binära

oppositionerna erbjuder är en fördel inom marknadsföringen eftersom försäljaren vill särskilja sin *bra* produkt från andra *dåliga* produkter. Jag menar således att marknadsföring möjligen är särskilt präglad av binära oppositioner och just därför kan teorin belysa hur de binära oppositionerna kan användas för att implicit skapa en bild av vad våld är och inte är.

Intertextualitet

Begreppet *intertextualitet* belyser hur alla texter är relaterade och i ständig dialog med varandra. Nya texter bygger på, förhåller sig till och anspelar på tidigare texter. Texter kan åberopa existerande verklighetsbeskrivningar och behöver på så vis inte redogöra för saker som i det sammanhanget tas för givna (Hansen, 2017, s. 165). Intertextualitet som analytiskt redskap kan synliggöra hur marknadsföringen av vapen genom att relatera till andra fenomen och texter i samhället kan skapa subtila meningskonstruktioner. Intertextualitet kommer att användas begränsat i analysen, eftersom jag inte kan ta hänsyn till all text som har producerats. Det används främst för att synliggöra hur Saab genom att anspela på krigsspel skapar representationer av vapen och våld. Begreppet appliceras på text, ljud, musik, bild och film.

Krig och underhållning

Genom att förstå den täta kopplingen mellan krigsunderhållning och krig kan jag synliggöra hur Saabs marknadsföring anspelar på och drar nytta av redan existerande meningskonstruktioner inom krigsunderhållning. På så vis kan företaget skapa subtila meningskonstruktioner, något som det ovan diskuterade intertextualitetsbegreppet bidrar till att belysa. Detta avsnitt utgår från Stahls forskning om kriget som en del av nöjesindustrin och populärkulturen.

Den täta relationen mellan krig och underhållning uttrycks på flera sätt. Krigsspel och medierapportering samexisterar i ett ömsesidigt förhållande där krigsspelen utformas och låter sig inspireras av medierapporteringar. Samtidigt påminner krigsnyheter allt mer om spelen. Många krigsspel hämtar styrka i sin temporära närhet till kriget. Efter attacken mot World Trade Center i USA den 11 september 2001 lanserades många spel baserade på kriget mot terrorism (Stahl, 2010, s. 98). Stahl diskuterar ett krigsspel som baserar sig på verkliga

händelser, bara veckor efter att de har utspelat sig på TV-nyheterna. Spelet använder sig av riktiga nyhetsrapporteringar för att skapa autenticitet. Stahl betonar dock att spelet inte får vara för autentiskt eller äkta, det ska fortfarande vara roligt (Stahl, 2010, s. 104f). Krigsspelen präglas även av ett synsätt på tid som prioriterar snabbhet, action och konstant rörelse över kritiska och etiska frågor, något som Crogan benämner *gametime*, ett begrepp som jag återkommer till i analysen (Stahl, 2010, s. 100).

På liknande vis kan krigsspelens relation till militären beskrivas. Träningssimulatorer för militären används för underhållningsindustrin, samtidigt som militären drar nytta av kommersiella TV-spel (Stahl, 2010, s. 109). På 1990-talet utvecklade dator- och TV-speltillverkaren Sega simulationsmjukvara för krigsmaterieföretaget Lockheed Martin. Likaså anlät krigsmaterieföretaget Raytheon TV-speldesigners när de skulle utveckla en ny drönare. År 2000 baserade USA:s militär sin design av ett fjärrstyrt spaningsfordon utifrån en Playstation-konsol. Playstation 2 blev föremål för exportkontroll i Japan eftersom den var avancerad nog för att användas som ett riktigt missilguidningssystem (Stahl, 2010, s. 91ff).

Slutligen finns det exempel på hur krigsspel används för militär rekrytering. Den amerikanska militären utvecklade ett spel för rekrytering som var väldigt detaljerat och baserat på verkliga operationer. Stahl noterar dock att realismen inte sträckte sig till "the gruesome realities of war" eftersom döda kroppar försvinner och det kommer små mängder blod från icke-existerande sår. Detta visar hur även krigsspel måste förhålla sig till *det rena kriget* (en retorisk teknik som utvecklas nedan). Krigsspel präglas därmed av frånvaron av de mänskliga konsekvenser som ett krig har (Stahl, 2010, s. 108).

Teoretiska begrepp

Till hjälp för att besvara syfte och frågeställningar använder jag mig av begrepp utvecklade från en rad olika håll som berör hur våld hanteras eller framställs.

Det rena kriget

Stahl har identifierat tre grundläggande retoriska tekniker, så kallade troper, som utgör grunderna i det han benämner det spektakulära kriget. Spektaklet distraherar och avpolitiserar medborgarna i en stat via bilder och representationer av kriget (Stahl, 2009, s. 31). De grepp som Stahl identifierar är det *rena kriget*, *teknofetischism* och *stötta trupperna* (egna översättningar). I denna uppsats är det *rena kriget* och *teknofetischism* av intresse. *Teknofetischism* diskuteras under nästa rubrik.

Det rena kriget innebär enligt Stahl att medborgare i så hög grad som möjligt distanseras från krig. Det bygger främst på att språkligt avlägsna och distansera sig från de egna soldaternas död, men även att "fiendens" död fjärmars ur språket. Den mänskliga kroppen undviks att benämnas. Exempel på uttryck som används är: *sorties*, *campaigns*, *assets*, *visits*, *deliver ordnance*, *surgical strikes*, *collateral damage*, *soften up*, *send messages*, *clean up-job* och *disarm*. I det rena kriget söker man att säkra, neutralisera och stabilisera, snarare än att vinna (Stahl, 2009, s 25ff).

Även Cohn redogör för detta särskilda språk som enligt henne har

...enormous destructive power, but without emotional fallout, without the emotional fallout that would result if it were clear one was talking about plans for mass murder, mangled bodies, and unspeakable human suffering. (Cohn, 1987, s. 691).

Detta sker genom eufemismer och abstraktioner. En *abstraktion* är ett uttryck som framställer det omtalade som mer abstrakt och därmed mer avlägset. Uttrycket får alltså en *abstraherande* effekt, vilken kan ställas i kontrast till *konkretiserande* som istället innebär att det omtalade blir mer konkret. Cohn exemplifierar med uttrycket "clean bombs" vilket syftar på kärnvapen som avger energi i form av explosion snarare än i form av strålning. Uttrycket (re)producerar en föreställningsvärld om att det bara är strålning som är ett smutsigt sätt att döda på (Cohn, 1987, s. 692). Enligt Wasinski så förtäljer inte det teknostrategiska narrativet konsekvenserna av krig, vare sig de är humanitära, materiella, miljömässiga eller politiska och sammanfattar med

att “[t]he technostrategic discourse /.../ anesthetizes any critical stance towards the consequences of armed intervention” (Wasinski, 2017, s. 14). Språket döljer likaså krigsmaterielindustrins bidrag till krig menar Jackson et al. (2017, oktober, s. 10f)

Teknofetischism

Teknofetischismen är en hyllning till högteknologiska vapensystem. Genom technofetischismen får krigsprojektet högre legitimitet, eftersom det högteknologiska samtidigt framställs som mer etiskt. Diskussionen om rätt och fel förflyttas till vapensystemet i sig. Vapnen framställs som vackra och ibland även erotiska. Studier från bland annat Kuwaitkriget visar att nyhetsfotografer har en preferens för att ta bilder på vapen med solnedgång i bakgrunden (Stahl, 2009, s. 28f). Wasinski (2017) redogör för technofetischism, med utgångspunkt i sin analys av brittiska stridspiloters memoarer från kriget i Afghanistan i början på 2000-talet. Där tar sig technofetischismen uttryck i noggranna beskrivningar av tekniska kapaciteter och elektronisk utrustning, vräkiga illustrationer av helikoptrar och flygplan och i boktitlar såsom *Apache* och *Hellfire* (namn på attackhelikopter och pansarvärnsrobot). Beskrivningar av högteknologisk utrustning för övervakning och sikte liksom system för mörkerseende bidrar till “the cult of the machine”, enligt Wasinski (2017, s. 5).

Enligt mig belyser technofetischismen flera olika förhållningssätt till våld. Trots dess innebördsliga bredd är det ett användbart begrepp som kan belysa ovan diskuterade aspekter samt fördjupa min analys. I min läsning är det rena kriget och technofetischism två mekanismer för våldshantering som samverkar och ömsesidigt förstärker varandra. I strävan att framställa kriget som rent görs utrymme för att istället fokusera på de tekniska aspekterna. Å andra sidan medför det tekniska greppet att kriget blir rent eftersom teknik och teknologi inte i första hand brukar associeras till våld. Snarare tenderar teknologi att knytas till rationalitet och vetenskap, men också maskulinitet, i enlighet med de binära oppositioner som har diskuterats tidigare (Wilk & Cligget, 2007, s. 18; Faulkner, 2000).

Utöver Stahls troper adderar Jackson et al. tropen *god, naturlig och nödvändig* (egen översättning) vilken framställer krigsmateriel och militärväsende som god, naturlig och/eller

nödvändig. Genom denna trop naturaliseras militärens roll som den givna tillhandahållaren av nationell säkerhet (Jackson et al. 2017, oktober). Även denna trop är av intresse i min analys men i bemärkelsen av hur våldsanvändning naturaliseras och tas för given att vara god, naturlig eller nödvändig.

Neutraliseringstekniker

Ett annat sätt att förstå hur förhållningssätt och rättfärdigande av våld kan operera är via neutraliseringsteori. Neutraliseringsteori används inom kriminologin för att förstå de rationaliseringar som görs för att medla mellan inkonsekvenser mellan tro och handling, vilket i detta fall är starka sociala normer om att inte döda kontra det dödande som utgör kärnan i krigföring. Rationaliseringarna benämns neutraliseringstekniker. Jag utgår här från Kooistra och Mahoney. De applicerar neutraliseringstekniker hämtade från kriminologerna Sykes och Matza, för att förstå och förklara hur regeringar och försvarsmakter kan förmå ett stort antal av deras egna ungdomar att gå ut i krig och döda främlingar. Kooistra och Mahoney använder sig av autobiografiska redogörelser av soldater eller reportrar som har befunnit sig i krig, samt ett antal utvalda sekundärkällor. De utgår från fem neutraliseringstekniker, varav två av dessa är av intresse i denna uppsats: *förnekande av skada* och *förnekande av offret* (egna översättningar). De noterar att trots att det teoretiskt är möjligt att skilja neutraliseringsteknikerna åt så blandas de samman och är inte lika tydligt distinkta i verkligheten (Kooistra & Mahoney, 2016).

Förnekande av skada är ett sätt genom vilket förbrytaren förnekar att dennes handlingar skadar någon annan. Det sker på flera sätt. Ett sätt är genom språket dölja aspekter av död och förstörelse. Det kan liknas vid det teknostrategiska språk som Cohn diskuterade, eller på ett generellt plan det språk som det rena kriget kräver. Ett annat sätt är att jämföra kriget med ett spel, vilket i sin tur för oss till Stahls redogörelse för krig och underhållning.

Slutligen sker förnekande av skada genom den fysiska distans som den tekniska utvecklingen har möjliggjort. Distansen döljer våldets effekter, den som utför våld slipper se kropparna. Dock finns det studier av drönarpiloter med posttraumatisk stress. Det tyder på att neutraliseringstekniken även kan vara beroende av emotionellt avstånd. Drönarpiloter kan följa sina offer i flera veckor innan de får tillfälle att döda dem, vilket gör att något slags emotionellt

band uppstår, trots den fysiska distansen (Kooistra & Mahoney, 2016, s. 769f).

Förnekande av offret innebär ett erkännande av att handlingen bringade någon skada, men att denne förtjänade skada. Det kan ske genom bland annat avhumanisering. Ibland omfattar avhumaniseringen inte "fiendetrupperna", utan även civilbefolkningen eller de egna soldaterna. Avhumaniseringen är viktig eftersom den kringgår den starka socialisering som gör gällande att det är fel att ta människoliv. Ibland tillskrivs "fienden" negativa, bestialiska egenskaper så att avhumaniseringen går ett steg längre och blir till demonisering (Kooistra & Mahoney, 2016, ss 771f).

Dessa neutraliseringstekniker är således i enlighet med de andra teoretiska begrepp och infallsvinklar som har presenterats, rörande såväl det rena kriget, som avhumanisering, abstraktion, teknostrategiskt språk och intertextuella kopplingar mellan krig och underhållning. Kooistra och Mahoney applicerar neutraliseringsteknikerna i den specifika kontext som ett krig utgör, men teknikerna är också fruktbara för att förstå krigsmaterielindustrin och hur den förhåller sig till samt hanterar våldet och dödligheten som industrins produktion på ett eller annat sätt resulterar i.

Metod

Med inspiration från Jackson, och för att bäst kunna besvara uppsatsens syfte och frågeställningar, har jag valt en pluralistisk metodansats bestående av kritisk textanalys, multimodal analys samt tematisk analys. Den kritiska textanalysen tillför ett ramverk för att analysera makt, den tematiska analysen bidrar med identifikation av mönster och det multimodala angreppssättet erbjuder redskap för att analysera meningskonstruktioner i olika medium (Jackson, 2017, s. 7). Nedan följer en kort beskrivning av metoderna utifrån hur jag applicerar dem. Därefter redogör jag för kritik och begränsningar i förhållande till valda metoder samt hur jag väljer att förhålla mig till det. Slutligen reflekterar jag över min egen förförståelse.

Kritisk textanalys

Utgångspunkten i kritisk textanalys är ett maktanalytiskt perspektiv. Den kritiska textanalysen illuminerar hur idéer, tolkningar och representationer är sociala konstruktioner och inte av naturen givna. I språket sätts ramar för vad som är möjligt att tänka och säga vilket påverkar det upplevda handlingsutrymmet. Esaiasson et al. beskriver den kritiska textanalysen som att "blottlägga maktrelationer som förmedlas i texten" (2017, s. 214f). Denna uppsats bygger på samma premisser, nämligen att det språk som krigsmaterielindustrin använder genomsyras av makt. Det grundar sig i antaganden om verkligheten och i användningen av språket naturaliserar dessa antaganden. Krigsmaterielindustrins språk tillhandahåller särskilda språkliga redskap, ord och begrepp för att tala om och förstå våld och vapen. Andra uttryckssätt saknas eller framstår som irrelevanta med följderna att vissa ståndpunkter gynnas och andra missgynnas. Den kritiska textanalysen erbjuder mig ett ramverk för att kritiskt diskutera vilka föreställningar om våld och krig som (re)produceras i Saabs marknadsföring.

En vanlig slags kritisk textanalys är någon form av diskursanalys. Jag har dock valt att inte göra en diskursanalys eftersom en sådan ofta strävar efter att ta i beaktande även sociala praktiker (Esaiasson et al., 2017, s. 215) vilket ligger utanför denna uppsats föresatser.

I analysen kommer jag att utgå från följande tre analysfrågor:

1. Vilka egenskaper hos vapnet framhävs?
2. Vem använder vapnet?
3. Vem eller vad ska vapnet användas emot?

Utöver att åskådliggöra hur vapen framställs i marknadsföringen utgör frågorna en grund för att förstå hur våld och relationen mellan vapen och våld konstrueras och reproduceras. Fråga 2 och 3 synliggör att våld är en social relation där en aktör utsätter en annan (detta utesluter inte att strukturer ger upphov till våld vilket dock ligger utanför uppsatsens syfte att diskutera).

Multimodal analys

Vikten av en multimodal analys inom Internationella relationer och säkerhetsstudier har betonats på senare år. Hansen argumenterar för att tolkning av bilder har varit av relevans för säkerhetsstudier ända sedan disciplinen grundades (Hansen, 2011, s. 52). Jackson framhäver vikten av att analysera även ljud och bild för att förstå meningskonstruktioner (Jackson, 2017, s. 3). Nutida global kommunikation rör sig från den textuella sfären mot den visuella, vilket behöver tas på allvar enligt Weber (Weber, 2008). Att enbart förlita sig på retoriska och lingvistiska instrument för att förstå nutida politisk kommunikation är att begränsa sig (Williams, 2003, s. 525).

Jag instämmer i ovan nämnda uppmaningar att analysera fler olika meningsbärande medier för att bättre förstå hur mening konstrueras i det nutida samhället. Saabs marknadsföring består av en kombination av text, bild, ljud och film. En analys av enbart texter riskerar att gå miste om viktiga aspekter av Saabs kommunikation. Mening skapas och överförs i samklang mellan text, bild och ljud (Jackson, 2017, s. 8). Mitt tillvägagångssätt för den multimodala analysen utgår från tankar och idéer utvecklade från flera olika håll. De tre analysfrågorna kommer att vara till stöd i den multimodala analysen. Samtidigt har bild, ljud och musik utmärkande egenskaper som särskiljer dem från texten. Det är aspekter jag behöver ta hänsyn till för att möjliggöra en mer nyanserad analys. Kärnan i den multimodala analysen är att se vilka meningskonstruktioner som (re)produceras via text, bild, ljud och film i samklang, samt hur intertextualitet bidrar till dessa meningskonstruktioner.

Enligt Hansen har bilden viss karaktäristik som särskiljer den från texten och som inverkar på bildens kapacitet att påverka och producera representationer av verkligheten. Bilden har en karaktär av omedelbarhet; det räcker med en anblick av bilden för att frammana en direkt emotionell respons hos betraktaren (Hansen, 2011, s. 55). Bilden är även mångtydig. Dels för att den snabbt kan nå många olika publikgrupper varav olika betraktare kan ha vitt skilda förförståelser och tolka bilden utifrån andra sociala, kulturella eller politiska kontexter än den ursprungliga. Därutöver kan det ofta vara oklart vilka identiteter som bilden åberopar eller

konstruerar. Bilden kan göra politiska kommentarer men den uppmanar inte till konkret eller tydlig politisk handling. Hansen menar även att bilden är beroende av ett textuellt narrativ för sin mening (Hansen, 2011, s. 54). Hansens beskrivning av bildens meningsmångtydighet erbjuder viktiga insikter. Det gör bilden å ena sidan intressant eftersom den kan (re)producera flera olika representationer av verkligheten samtidigt. Å andra sidan finns en risk att gå miste om potentiella betydelser som bilden (re)producerar. Bildens meningsmångtydighet gör att en något större tyngdvikt läggs vid tal och text i min analys eftersom de förmedlar tydligare budskap.

Olika filmiska grepp kan bidra till stämning och meningsskapande. En film utifrån första personperspektiv framkallar en känsla hos betraktaren av att vara inne i handlingen och snabb klippning skapar fart och spänning (David & Sutton, 2017, s. 346f). För filmanalysen låter jag mig inspireras av Jacksons analys av Saabs reklamfilmer (2017, s. 9). Jag kommer att transkribera filmerna till en textfil där jag beskriver händelseförlopp, text, tal, ljud, musik och stämning. En fördel med detta är att det tvingar mig att ingående reflektera över det jag ser i filmen. Min beskrivning kommer inte att kunna omfatta allt. All slags redogörelse för ett förlopp eller en situation kräver att viss information utelämnas och annan sammanfogas i skapandet av ett narrativ (Esaiasson et al., 2017, s. 220f). Transkriberingen kommer att utgå från uppsatsens syfte, frågeställningar och de tre analysfrågorna.

Enligt Machin är det genom delade konventioner och associationer som ljud och musik får sin mening. Musik kan användas i film för att anlägga olika stämningar, till exempel dramatik, spänning eller komik. All kommunikation baseras på tidigare kommunikation, vilket enligt Machin är kärnan i begreppet kultur (Machin, 2010, s. 2ff). Det finns alltså inget inneboende i musiken som gör att den skapar en viss mening. Därför ligger min egen förförståelse till grund för att tolka vilken mening som konstrueras samt vilken stämning som anläggs genom musiken i filmerna.

All bild, både rörlig och stilla, kommer alltså att översättas i ord. Bildens karaktäristik av

omedelbarhet riskerar dock att gå förlorad när bilden beskrivs i ord. Ord ger inte upphov till samma emotionella respons som bilder. För att motverka det kommer jag att beskriva den känsla som bilden förmedlar till mig. Det är även viktigt att beakta att bilder inte är reducerbara till ord och siffror. Å andra sidan kan inte heller en bild förklara sig själv, den behöver förstås i ett sammanhang (David & Sutton, 2017, s. 342, s. 356). Därför kommer bilderna att analyseras utifrån text och annan relevant kontext.

Tematisk analys

Tematisk analys innebär att sortera och analysera kvalitativa data utifrån teman. Det är ett vanligt tillvägagångssätt som beroende på definition genomsyrar många andra metoder såsom kvalitativ innehållsanalys, diskursanalys och grundad teori (Bryman, 2016, s. 702). I denna uppsats tillför den tematiska analysen struktur i min analys och redovisning och en metod för att identifiera olika förhållningssätt till våld och vapen i Saabs marknadsföring. Den tematiska analysen erbjuder verktyg som underlättar upptäckt av mönster samt reduktion och kategorisering av data.

Hur ett tema ska definieras varierar mellan forskare. I denna uppsats är ett tema en grupp koder som förenas i en övergripande kategori (Bryman, 2016, s. 702). Det kan vara svårt att veta vad som bör klassificeras som teman. Jag utgår från rekommendationer av Ryan och Bernard. Ett vanligt sätt att identifiera teman på är att uppmärksamma ofta återkommande ämnen. De rekommenderar även att reflektera över saknade data, det vill säga det som inte nämns. Genom att synliggöra saknade data kan analysen belysa vilka framställningar av vapnet som ges mindre utrymme. Slutligen kommer jag att utgå från tidigare forskning eftersom den kan ge en fingervisning om potentiella teman (Ryan & Bernard, 2010, s. 56–63). Dock är min ambition att inledningsvis ha en induktiv kodning för att inte alltför snabbt låsa fast vid mig teman och därmed riskera att missa andra. Utifrån den ambitionen kommer även kodningsschemat att utvecklas under analysens gång (David & Sutton, 2017, s. 273f).

Jag börjar med att läsa igenom allt material överskådligt för att bekanta mig med det för att därefter identifiera preliminära teman. Därefter gör jag en grundlig kodning. Vissa teman kommer att kunna befästas medan andra identifieras som mindre relevanta. När kodningsschemat är färdigställt utifrån insikter från den första kodningen kommer jag att gå igenom materialet en gång till för att säkerställa att inget har förbisetts (David & Sutton, 2017, s. 274ff).

Metodens begränsningar och kritik

Kvalitativ textanalys medför en hög grad av tolkning, vilket kan kritiseras som problematiskt eftersom tolkningen kan bli uttryck för forskarens subjektiva uppfattningar. Å andra sidan innebär denna uppsats ontologiska och epistemologiska utgångspunkter att tolkning och subjektivitet inte går att undvika utan tvärtemot är en förutsättning för att kunna göra meningsfulla utsagor. Utifrån en hermeneutisk utgångspunkt menar jag att all tolkning och förståelse grundar sig i något. När vi läser en text utgår vi från vår förförståelse vilken ger oss en riktning för hur texten ska läsas och vad vi ska vara uppmärksamma på. Tolkning kan alltså inte ske förutsättningslöst. Det finns dock fallgropar beträffande förförståelsen. Gilje och Grimen uppmanar särskilt till uppmärksamhet gällande den förförståelse som vi inte reflekterar över. En oreflekterad förförståelse föranleder oss att dra slutsatser och göra tolkningar som är omedvetna och okritiska (Gilje & Grimen, 2014, s. 179–184).

Bergström och Boréus påpekar att texter och bilder skapas och mottas inom kulturella och kontextuella referensramar. De är beroende av både läsarens och textskaparens kunskap och intressen. Således har en text alltid olika betydelsepotentialer (Bergström & Boréus, 2018, s. 393). Enligt Gilje och Grimen finns det ingen absolut eller korrekt tolkning av en text (Gilje & Grimen, 2014, s. 198). Det betyder däremot inte att alla tolkningar är lika bra eller dåliga. Vissa tolkningar är mer trovärdiga och sannolika än andra. Det finns däremot kriterier för korrekt förståelse som kan vara användbara. Gilje och Grimen rekommenderar en blandning av både textorienterad tolkning (med fokus på textens inre koherens) och aktörsorienterad tolkning (med fokus på avsändarens avsikter) (2014, s. 192–198). Därför är det av vikt att jag är

transparent med mina resonemang och att jag redovisar och styrker mina argument med många citat. Att diskutera och reflektera över olika betydelsepotentialer är även i linje med poststrukturalismens ontologiska utgångspunkt att mening eller identitet inte är fixerad och att det inte finns någon inneboende mening i de tecken eller fenomen som studeras. Genom att vara transparent ges läsaren möjlighet att bedöma trovärdigheten i resonemangen och att dra egna slutsatser.

En annan invändning mot mina metodval är att jag som student i Globala studier troligtvis tolkar annorlunda än någon som inte har studerat det. Det är en invändning som återigen belyser vikten av att reflektera över förförståelser och hur den färgar tolkningar, samt att vara transparent och grunda argumentationen i tydliga resonemang. Dock är inte syftet med uppsatsen att redogöra för hur allmänheten tolkar eller uppfattar Saabs marknadsföring. Den analys jag gör är ämnad att kasta ljus över något som andra kanske annars inte ser eller reflekterar över, eftersom de skulle notera andra aspekter av materialet.

Slutligen är det värt att påpeka risker relaterade till identifikation av teman. Att vara uppmärksam på saknade data kan vara godtyckligt där tendensen att vilja bekräfta ens egna uppfattningar kan resultera i konfirmeringsbias (Bernard & Ryan, 2010, s. 62). Det är viktigt att vara kritisk mot den analys som jag härrör från saknade data. Likaså är risken att jag genom att delvis utgå från tidigare forskning låter mig styras av den och bortser från aspekter som motsäger forskningen (Bernard & Ryan, 2010, s. 63). Å andra sidan anser jag att tidigare forskning är viktig att relatera till i analysen för att på så vis stärka uppsatsens argumentation.

Reflektion över egen förförståelse

Precis innan jag påbörjade denna uppsats genomförde jag en 20 veckors praktik på Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen. Det är en ideell organisation som arbetar för fred genom påverkansarbete, opinionsbildning och kunskapsspridning, och som är särskilt känd för att bevaka och granska den svenska krigsmaterielexporten. Organisationens perspektiv är kritiskt vilket har influerat min egen förståelse av krigsmaterielexport, samtidigt som dess kritiska

perspektiv också var en anledning till att jag sökte mig till organisationen från början. Under min praktik fick jag inblick i den svenska krigsmaterielexporten, hur den har sett ut historiskt och hur den har utvecklats fram till nutid. En av mina arbetsuppgifter var att bevaka Saabs pressmeddelanden. Jag närvarade även på Saabs bolagsstämma där jag fick möjlighet att samtala med anställda samt ta del av Saabs marknadsföring.

Därutöver är jag född och uppvuxen i Sverige, ett land som är relativt sett besparat från våld och krig. Mina upplevelser av våld och krig är avlägsna och inte baserade på personliga erfarenheter, vilket också färgar min förståelse av vad krig och våld innebär. Min bakgrund ger mig således en specifik ingång i min studie. Mina rötter i en fredsorganisation ger mig en kritisk utgångspunkt vilket troligen ligger till grund för mer kritiska tolkningar. Det är en kontrast till Saabs utåt sett okritiska förhållningssätt till våld och krig.

Resultat och analys

Resultat och analys presenteras parallellt för att underlätta läsningen. Resultat och analys består av två delar vilka korresponderar med de två frågeställningarna. Del 1 utgår från de tre analysfrågorna som presenterades i metodavsnittet. Del 2 analyserar och diskuterar de föreställningar om av vad våld är som därmed framträder. Jag kunde i min analys se att förhållningssätten till våld var genomgående och någorlunda enhetliga för marknadsföringen för samtliga vapensystem. Därför presenteras resultaten för analysen av de tre vapensystemen tillsammans, utan åtskillnad.

Del 1: Vapnet, våld och dess relation

Hur framställs vapnet?

Genom text, tal, ljud, musik och bild målas en bild av de tre valda vapentyperna upp. Tabell 1 visar tolv framträdande teman för hur vapensystemen framställs. Flera teman går in i varandra, är sammankopplade eller förstärker varandra. Andra är motsägelsefulla. Jag har valt att renodla

dem så mycket som möjligt i tabellen. I den löpande texten presenteras vissa under samma rubrik för att belysa deras relation.

Tabell 1:

Hur framställs vapnet?	Exempel
Vapnet är bra	“Better”, “ultimate”, “fully optimised”, “ideal”, “highly successful”, “supremely successful”, “unparalleled”, “effective”
Vapnet är flexibelt	“Flexible” “The power to adapt” “High tactical flexibility”
Vapnet är lättanvänt	“Easy to handle” “Very simple to train with and to use” “Easy handling” “Very easy to use”
Vapnet erbjuder precision och kontroll	“Precise”, “reliable” “Accuracy to within one metre” “Precision strike” “Guaranteed precision” “Greater control” “Precision attack”
Vapnet framställs genom tekniska specifikationer	“Titanium components and improved carbon fibre wrapping” “Advanced core processor two (ACP2) module” “Light-weight” Tekniska illustrationer av vapnen
Vapnet är teknologi	“The problem is we are surrounded by technology, but we are being forced away from our technology. Our technology is too heavy to carry.” “Our technology, our weapon systems have been designed around killing tanks, holding positions, taking ground.” “As technologies evolve...”
Vapnet är vackert eller används i vackra miljöer	Via bild och film. GLSDB avfyras mot solnedgång som bakgrund eller i snötäckta landskap. Bilder är estetiska och välkomponerade.
Vapnet relateras till framtid och evolution	“Next generation” “Building upon the success of its predecessor” “Built with future requirements in mind” “Meets the evolving needs of today’s and tomorrow’s armed forces”

	<p>“Continuous evolution” As technologies evolve...”</p>
Vapnet är innovativt eller relateras till innovation	<p>“Innovation at its core” “Compatible with future innovations” “Programmable ammunition is just one innovation that is set to revolutionise the battlefield”</p>
Vapnet är intelligent	<p>“It looks like smart just got smarter” “Intelligent” “Intelligent sighting systems”</p>
Vapnet bringar våld och förstörelse	<p>“High-impact”, “killer” “Powerful on any target” Via bild och film. Explosioner skildras i båda filmerna samt i bilderna för GLSDB.</p>
Vapnet är eller erbjuder en lösning	<p>“NLAW is the perfect solution...” “An unparalleled and supremely successful solution” “Powerful solution”</p>

Bra, lättanvänt och flexibelt

Att vapensystemen är bra, lättanvända och flexibla uttrycks genomgående men i varierande grad i marknadsföringen. Genom dylika beskrivningar av vapnen framhävs dessa egenskaper på bekostnad av alternativa sätt att beskriva vapnet på. Därför argumenterar jag för att dessa teman generellt innebär att vapensystemen distanseras från sina våldsamma konsekvenser.

Att vapensystemet är bra uttrycks genom en rad adjektiv och adverb. NLAW beskrivs som “ultimate”, “ideal” och “fully optimised”. Carl-Gustaf M4 är en “unparalleled and supremely successful solution” och GLSDB är “highly effective”. Carl-Gustaf M4 beskrivs som “better”, vilket syftar på att den är bättre än sin föregångare M3, men utan att framställa M3 som dålig. Det som uttrycken har gemensamt är att de inte är särskiljande. De är uttryck som går att applicera på många vapen. Även om jag rent generellt menar att “bra”-kategorin innebär en distansering av våld vill jag öppna upp för en mer nyanserad diskussion. Huruvida detta stämmer eller inte beror på vad vapnets syfte framställs vara. Om syftet är våld resulterar det följaktligen i att ett vapen är våldsamt ifall det framställs som bra.

Carl-Gustaf M4 beskrivs som “very easy to use” av en av de Saab-anställda och NLAW erbjuder “easy handling”. Detta tema utgör en motvikt till temat om tekniska specifikationer; ett lättanvänt vapen framstår varken som komplicerat eller komplext.

Ett av Carl-Gustaf M4:s främsta försäljningsargument är att det är flexibelt – ett adjektiv som även används om GLSDB. Flexibilitet är fördelaktigt i en miljö där oväntade saker kan inträffa. Att vilja framställa vapnen som flexibla säger således något om den förväntade miljö som vapnen ska användas i – en miljö som präglas av oförutsägbarhet och potentiellt farliga överraskningar. I marknadsföringen för Carl-Gustaf M4 framhålls att soldaternas liv ofta är beroende av flexibilitet.

Precision och kontroll

Precision och kontroll är genomgående teman för samtliga vapensystem. Genom tillförlitlighet och precision erbjuds kontroll över vapnet och hur det träffar. Reklamfilmen om GLSDB inleds med texten “revolutionary long range precision strike” i versaler. GLSDB:s förmåga till kontroll och precision gestaltas även bildligt i form av en animation som visar hur bomben – i motsats till konventionellt artilleri – når önskad punkt genom att navigera mellan bergstoppar. Likaså innebär system som “Predicted Line of Sight” och “Overfly Top Attack” att NLAW “delivers optimal accuracy” enligt marknadsföringen. Carl-Gustaf M4 erbjuder “guaranteed precision” och “higher degree of accuracy”. Att precision garanteras förstärker den dimension av förvisning och säkerhet som redan genomsyrar denna kategori. Temat precision och kontroll antyder att våldet som vapnet ger upphov till enkelt kan kontrolleras. Det kan appliceras i önskad grad och med hög tillförlitlighet.

Teknofetischism: tekniska specifikationer, teknologi och vackra miljöer

Konceptet teknofetischism består av flera olika förhållningssätt till våld. Tre av de identifierade temana utgör någon form av teknofetischism. De presenteras därför här under samma rubrik. Däremot uttrycks de på olika vis och får delvis olika följder och klassas följaktligen som olika teman.

Ett av de mest framträdande teman jag kunde identifiera var att vapnet framställs genom tekniska specifikationer. Temat tar sig uttryck på olika sätt. Det är beskrivningar av material, längd, vikt, diameter, ammunition och omnämnande av system såsom "Inertial Navigation System", "Global Positioning System", "Anti-jam and Selective Availability Anti-Spoofing Module" och "Advanced Core Processor Two (ACP2) Module". På webbsidorna för Carl-Gustaf M4 och GLSDB finns rubrikerna "Key facts" respektive "Key features". Där presenteras tekniska specifikationer såsom "Range up to 150 km", "Load out of up to six rockets per pod", "Compatible with intelligent sight systems" och "Integrated shot counter". Det enda som bröt av var att GLSDB även beskrevs vara "[d]esigned to minimise collateral damage", en formulering som inte utgör en teknisk specifikation. Jag återkommer till denna formulering senare. För Carl-Gustaf M4 presenterades nyckelegenskaperna i form av en interaktiv animation av granatgeväret med informationsrutor. Det är ett exempel på hur illustrationer och animationer i marknadsföringen kan bidra till att framhäva tekniska aspekter. Att främst tekniska specifikationer får utrymme under en rubrik för vapnets nyckelegenskaper tyder på att dessa egenskaper anses vara överordnade andra. Utgångspunkten är troligen baserad på en bedömning av vad potentiella köpare betraktar som de mest intressanta egenskaperna. Oavsett anledning skapar en sådan beteckning en hierarki där vapnets tekniska kapaciteter överordnas allt annat som finns att säga om det. Centreringen kring tekniska specifikationer utgör inte enbart ett uttryck för teknofetischism. Därigenom framställs våld och krig som rent (i bemärkelsen av det rena kriget). Genom att fokusera på till exempel "carbon fibre" och "conical steel" som i beskrivningen av GLSDB utelämnas de våldsamma konsekvenserna av vapnets användning.

Teknofetischismen tar sig också uttryck i att vapnet *blir* teknologi. Det var tydligast i filmen för Carl-Gustaf M4 där en av de Saab-anställda talar om de egna och "fiendens" vapensystem i form av teknologi: "the problem is we are surrounded by technology..." och "our technology is too heavy to carry". Vapnet likställs med teknologi när dessa begrepp används utbytbart. Därmed transformeras vapnet till något bortom att endast vara ett instrument för våld. Vapnet blir en symbol för ingenjörskonst och vetenskap.

Slutligen återfinns teknofetischismen även i visuella och audiella representationer av vapnet. I filmen om Carl-Gustaf M4 används ljudeffekter i form av blippande ljud i kombination med text för att förstärka referenserna till idéer om teknologi. Bilderna på NLAW och Carl-Gustaf M4 är välkomponerade, välretuscherade och med fin ljussättning. Bilderna och filmen på GLSDB skiljer sig från det andra bildmaterialet. De utmärks av snötäckta landskap, solnedgångar och explosioner i mörker. Följaktligen skapar det även en bild av våld som vackert och estetiskt. Likaså bidrar den breda användningen av slowmotion-effekter i filmerna till att våldet glamoriserar och förskönas. Tidigare forskning (se till exempel Cohn, 1987) vittnar om sexualisering och erotisering av vapen. Jag återfann däremot inga manifesta eller explicita associationer mellan vapnen och sex.

Framtid och innovation

I många formuleringar uttrycks idéer om evolution och framtid. Nära relaterat är begreppet innovation. Innovation betyder nyskapande och representerar det som ligger i framkant. Innovationen befinner sig i nuet, men så nära framtiden som nuet kan komma. Innovationstemat är även knutet till teknologi, eftersom innovation och teknologi ömsesidigt förstärker varandra och är beroende av varandra. Om Carl-Gustaf M3 (föregångaren till M4) uttrycktes "innovation at its core".

Om Carl-Gustaf M4 formuleras följande: "Its users cite its continuous evolution as one of the prime reasons it has remained so innovative and effective to this day." Därmed sammanfogas evolution med innovation; gevärets innovativa egenskaper är beroende av dess kontinuerliga utveckling. Framtid och innovation sammankopplas när Carl-Gustaf M4 beskrivs vara "compatible with future innovations". Evolutionstanken uttrycks även i hur Carl-Gustaf M4 beskrivs vara baserad på "the success of its predecessor". Likaså står NLAW för "Next generation light anti-tank weapon". GLSDB beskrivs möta "the evolving needs of today's and tomorrow's armed forces". Å andra sidan är uttrycket "ultimate" om NLAW ett sätt att beskriva slutet på utvecklingen. Det ultimata representerar det slutgiltiga och det fulländade.

Genom att anspela på framtid och evolution relateras vapnet till biologiska processer. Vapnet framställs som att det utvecklas och blir bättre av sig självt, genom en evolutionär process. Den mänskliga handling som krävs för vapnets utveckling döljs i dessa uttryck. Vapnets utveckling mot att bli dödligare, farligare och mer destruktions utgör enbart ett uttryck för en ofrånkomlig utveckling. Att motsätta sig detta naturliga avancemang är som att motsätta sig och ifrågasätta biologin och naturen i grunden. Däremot relateras vapnet på ett fåtal ställen till revolution. Det var främst i marknadsföringen för GLSDB, där dess artilleri och kapacitet för långdistansskott beskrivs som revolutionära. Referenser till revolution står i kontrast till evolution. Till skillnad från gradvis och naturlig utveckling utgör revolutionen ett tydligt brott mot det som varit och den är beroende av mänskligt agerande.

Referenserna till framtid, evolution och innovation konstruerar Saab som ett framtidsföretag som bidrar till utveckling och mänskliga framsteg, istället för att vara ett företag vars produkter bidrar till våld och väpnad konflikt. Deras vapen blir symboler för modernitet.

Intelligens

Detta tema återfinns endast i marknadsföringen för Carl-Gustaf M4. Slogan för granatgeväret är "smart just got smarter", en formulering som utsmyckar både hemsida och film. Temat uttrycks även genom hur system för sikte benämns som intelligenta och hur M3 erbjöd ett "intelligent system", som nu M4 överträffar genom att vara ännu smartare. Att beskriva ett vapensystem som smart eller intelligent innebär dock motstridigheter. För intelligens krävs medvetenhet, ett jag. Att tillskriva vapnet intelligens innebär att tillskriva det agens. En intelligent varelse kan reflektera över konsekvenserna av sitt agerande. Ansvar för våldsutövning med hjälp av intelligenta vapen faller då på vapnet i sig, det materiella, och inte på människan som har använt det.

Våld och förstörelse

Den tydligaste framställningen av vapnet som våldsbringande skedde via bild och film. Om teknofetischism är en hyllning av högteknologiska vapensystem ligger det nära till hands att benämna den centrering kring explosioner som görs, främst i marknadsföringen av GLSDB, men

även av Carl-Gustaf M4, som explosionsfetischism. GLSDB-filmen består i stort sett av explosioner, antingen när GLSDB avfyras eller träffar ett fordon eller byggnad. Båda filmerna har gemensamt att den första halvan av filmen skapar en känsla av uppbyggnad, där särskilt musiken bidrar till detta. Ungefär halvvägs in i filmerna sker en stor explosion i slowmotion som markeras av en förändring i musiken som blir mer expansiv och dramatisk. Den dramaturgiska kulmen utgörs alltså av en explosion. Våldet framstår dock som relativt harmlöst eftersom inga konsekvenser syns. I filmklippen på explosionerna visas aldrig hur det ser ut när explosionen är över och röken har lagt sig. På så vis blir våldet distanserat och framställningen av explosionerna är i enlighet med det rena kriget.

Överst på webbsidan för NLAW står det "The ultimate tank killer" i fetstil. I Carl-Gustaf M4-filmen berättar en Saab-anställd om hur deras vapensystem "have been designed around killing tanks". Det finns några intressanta reflektioner att göra gällande dessa formuleringar. Av det textmaterial som har analyserats är "kill" det ord som tydligast vittnar om våld. Det ultimata våldet är det som leder till döden. I den bemärkelsen är våldet här varken distanserat eller abstrakt. Samtidigt finns det en intressant motsättning i formuleringen, vilket konstruerar en komplex relation mellan våld och vapnet. Paradoxen ligger i att det inte går att döda en stridsvagn eftersom en stridsvagn inte lever. Samtidigt används uttryck som "neutralise" och "engage" när vapnet ska användas mot människor. Således framstår vapnet kunna döda materiella ting som egentligen inte kan dödas. Formuleringar för att döda människor görs istället mer abstrakta. Det våld som skildras innebär inte död *på riktigt*, eftersom det är en omöjlighet i sig. Detta är ett exempel på hur Saabs marknadsföring balanserar mellan att framhäva och nedtona vapnets destruktiva kapacitet.

För att återknyta till diskussionen om huruvida beskrivningen av ett vapen som "bra" tolkas resulterar i distansering eller närmande till våld kan ovanstående resonemang bidra till insikt och nyansering. I formuleringen "The ultimate tank killer" syftar det "ultimata" i vapnet på dess kapacitet att döda. Å andra sidan är dödandet som åsyftas abstrakt och distanserat. Därmed

kan benämningen av ett vapen som bra knyta an och distansera från våld samtidigt, och därmed ha flera parallella betydelser.

NLAW sägs även ha "high-kill probability". Det faktum att Saab har etablerat att våld inte resulterar i *reellt* dödande tar ned effekten av uttrycket. Andra uttryck som används är "high-impact" om Carl-Gustaf M4. Det vittnar om någon aktion som får inverkan, vilket skulle kunna syfta på våld, men likväl något annat. Uttrycket knyter an till vapnets våldsbringande kapacitet, samtidigt som det görs på ett nerskalat och abstrakt vis; att det är just förstörelse som skapas är inte en självklarhet. Sammanfattningsvis uttrycker detta tema ömsom distansering och ömsom anammande av vapnets våldsamma följder.

Vapnet är eller erbjuder en lösning

Detta tema uttrycks i att vapnet framställs som att det löser något eller som att vapnet *är* en lösning. NLAW är enligt marknadsföringen "the perfect solution". Carl-Gustaf M4 kvarstår, efter decennier av utveckling, som att det är en "unparalleled and supremely successful solution". Även GLSDB framställs vara en revolutionär lösning: "revolutionary artillery gunnery solution". Detta tema uttrycker en våldsförespråkande ideologi. Den lösning som förespråkas i marknadsföringen – både via text och skildringar av soldater som använder vapnen i bild och film – är att bruka våld eller hot om våld (med hjälp av vapen). Det är ideologiskt och politiskt i och med att detta synsätt inte är en självklarhet – även om marknadsföringen framställer det så. Andra kan likväl hävda, vilket många gör, att vapen och våld tvärtom bidrar till att skapa problemen. Att framställa vapnet som en lösning är relaterat till tropen god, naturlig och nödvändig. Jackson använde tropen för att visa hur militära medel framställs som naturliga och nödvändiga lösningar. I detta fall tar sig tropen uttryck i hur vapen och våld (re)produceras som gott, naturligt och nödvändigt.

Sammanfattningsvis är detta tema både ideologiskt knutet och abstraherande. Att framställa användning av vapen som en lösning gör att våldet som vapnet ger upphov till tycks lösa konflikter snarare än att bringa skada.

Vem använder vapnet?

Det fanns tre huvudsakliga spår för vem som porträtterades använda vapnet i marknadsföringen. Se tabell 2 nedan.

Tabell 2:

Vem använder vapnet?	Exempel
Militärväsende och andra aktörer som associeras med våldsanvändning	“Armed forces”, “dismounted infantry”, “forces”, “soldiers”, “troops”, “dismounted soldiers”, “gunners”, “infantries”, “hunters” Via bild och film visas soldater som använder vapnen
Identiteter som inte primärt associeras med våldsanvändning	“Users”, “the individual”, “customers”
Ingen	Via bild och film. I bild och film för GLSDB syns ingen människa avfira bomben.

Att det är militärväsendet som använder vapensystemet uttrycks explicit via text, tal, bild och film i marknadsföringen för samtliga vapen. Formuleringarna i text och tal var till exempel “forces”, “troops”, “soldiers” och “infantry”. I bild och film för Carl-Gustaf M4 och NLAW visas soldater som använder vapnen, iklädda full mundering. Militärväsendet är nära förknippat med beskydd av staten genom bruk av våld som anses legitimt. Därför knyter Saab an till idéer och tidigare representationer om militären och dess våldsanvändning. Det är en form av intertextualitet vilket kommer att diskuteras mer ingående i del två av analysen. Genom soldater och militärväsende i marknadsföringen presenteras våldet som legitimt. Våldet har även potential att uppfattas som mer konkret genom de militära referenserna. Det är dock en effekt som går att diskutera eftersom tidigare forskning har kunnat visa på hur militärväsendet distanserar sig från våld. En sista iakttagelse rörande militärväsendet är att alla soldater i bild och film är personer med typiskt manliga utseenden och attribut. I bild och film intager de en aktiv roll i form av att springa eller ladda och skjuta med vapnet.

En annan aktör som associeras till våldsanvändning är jägaren. Marknadsföringen för NLAW framhåller att “NLAW turns the hunter into the hunted”. Citatet syftar på att

stridsvagnsoperatörer i regel brukar vara de som angriper marksoldater, men att pansarvärnsroboten inverterar det förhållandet. En jägares våldsanvändning skiljer sig avsevärt från militärens. Återigen visar den här formuleringen hur marknadsföringen för NLAW balanserar mellan att framhäva NLAW:s våldsamma sida, men utan att vapnet framstår som oacceptabelt blodigt. Här refererar marknadsföringen till jakt – en situation där det är djur som faller offer för det dödliga våldet. Att jaga och att döda djur kan generellt sägas vara allmänt accepterat och legitimt. Formuleringen refererar således till reellt dödande, eftersom djur lever och således kan dö på riktigt. Detta kan jämföras med de stridsvagnar som NLAW sägs kunna döda – stridsvagnar, till skillnad från djur, lever inte. Därmed blir konsekvenserna av det våld som NLAW kan ge upphov till i detta fall att dödande kan ske på riktigt. Däremot uttrycks inte det dödliga drabba någon människa.

Den andra typen av aktörer som använder vapnet i marknadsföringen är sådana som inte primärt associeras med våld, såsom användare, individer och kunder. Carl-Gustaf M4:s intelligenta sikten sägs “[provide] users with even greater control over their weapon’s impact”. De som faller inom ramen för dessa benämningar är en bred grupp av människor. En användare är vem som helst som använder något. Därmed avlägsnas de tydliga kopplingar till våld som militära benämningar påkallar och benämningarna får en distansrande och abstraherande verkan. Det budskap som förmedlas är att det är en produkt, vilken produkt som helst, som marknadsförs.

Slutligen framställs ingen använda vapnet, vilket är tydligast i marknadsföringen för GLSDB. I filmen för GLSDB avlöstes klippen där bomben avfyrades varandra, utan att någon manövrerade bomben. Bomberna tilldelades egen förmåga att avfira sig själva, och således egen agens. I likhet med effekterna av att vapnet framställs som intelligent kan detta sägas vara en representation av vapnet och våldet som leder till ett avlägsnande av ansvar. Ansvaret för våldet faller på vapnet.

Vem eller vad används vapnet mot?

Att visa vem vapnet används mot ställer vapnets våldsamt på sin spets. Det är i mötet med den eller det som utsätts för våld som våldet materialiseras och får ett fysiskt uttryck. Tabell 3 visar vem eller vad vapnet används mot.

Tabell 3:

Vem eller vad används vapnet mot?	Exempel
Materiella ting	“Armour”, “structure”, “technology”, “armoured tanks”, “hardened facilities”, “tanks”, “vessels”, “vehicles”, “battle tanks” I filmerna sprängs byggnader och stridsvagnar.
Levande varelser	“Personnel”, “enemy troops”, “enemies”, “the opposition”
Omständigheter och situationer	“Challenges”, “obstacles”, “every situation”, “threats”
Abstrakta formuleringar som kan inkludera flera av ovanstående kategorier	“Targets”, “soft-skinned assets”, “non-armoured targets” Animation av en måltavla i GLSDB-filmen. Byte
Ingen/inget	I GLSDB-filmen visas sällan var bomben träffar. Likaså i stillbilderna.

Samtliga teman i tabell 3 illustrerar hur representationer av det rena kriget kan ta sig uttryck, hur våldet tvättas och blir rent.

I reklamfilmerna är det endast materiella ting som sprängs. På så vis konstrueras våldet som rent i någon mån. Det är inga människor som skadas, det hade antagligen varit för realistiskt och blodigt för att visa i bild eller film. Sådana aspekter är lättare att närma sig i text, eftersom texten inte frammanar samma direkta emotionella respons som bilden gör. Därmed undviker Saab en troligtvis oönskad emotionell respons som hade kunnat influera marknadsföringen negativt. Att spränga fordon och byggnader resulterar dock troligen ändå i att människor dör, bara att kropparna inte är lika synliga. I marknadsföringen för Carl-Gustaf M4 uttrycks att geväret, som benämns som “technology” ska användas mot annan “technology”. Kriget framställs således vara en strid mellan ingenjörskonst och teknologi. Det är snarare människans

tekniska framsteg som strider och som riskerar sina liv, det är inte människan i sin fysiska form.

När våldet uttrycks vara riktat mot människor eller något levande sker detta enbart i text eller tal. Ett av de vanligaste uttrycken är "enemy". Enligt Wasinski (2017) är det en språklig resurs som rättfärdigar våld mot andra. En "fiende" är mer ett hot än en människa. De mänskliga egenskaperna reduceras och människan framställs bara i förhållande till jaget och i en specifik kontext (som utgörs av en konfliktsituation). Det är en reducering, eller till och med avhumanisering, av människan. Det utgör således *förnekande av offret*, om någon är en "fiende" så förtjänar den att utsättas för skada. I marknadsföringen för NLAW omnämns människor som byte, vilket diskuterades under föregående rubrik. Även där innebär det en avhumanisering, eftersom människan framställs som ett djur. Det är således ytterligare ett exempel på förnekande av offret. Alla dessa uttryck fungerar som omskrivningar vilket leder till att våldet distanseras och abstraheras. Att det är människor som drabbas av våldet är dock lite tydligare när ammunitionen till Carl-Gustaf M4 beskrivs vara "anti-personnel", vilket synliggör att ammunitionen används mot personer.

Att den eller det som vapnet används mot representeras vara omständigheter och situationer eller abstrakta formuleringar är exempel på hur förnekande av skada, det rena kriget och abstraktioner kan ta sig uttryck. Den eller det som vapnet ska användas mot beskrivs som en situation eller en utmaning som – i enlighet med hur vapnet porträtteras som en lösning – ska lösas eller ordnas. Uttrycket "threat" som används i marknadsföringen för Carl-Gustaf M4 opererar på liknande sätt som "fiende"; det legitimerar våldsanvändning och har en avhumaniserande effekt ifall det är människor som åsyftas vara hotet. GLSDB kan användas mot "soft-skinned assets" – ett exempel på en abstrakt formulering där det inte går att entydigt utläsa om det syftar på människor eller andra tillgångar som är obepansrade ("soft" brukar betyda att det saknar pansar). Likaså är "target" ett uttryck som utmålar våld som rent. Därutöver legitimerar uttrycket våldsanvändning. Den blir legitim att anfalla eftersom en måltavla är till för att just anfallas eller beskjutas.

Till stor del visas ingen mottagare av våldet överhuvudtaget, varken i bild, text eller film. I texten genom att den tilltänkta mottagaren av våldet inte uttrycks. Istället uttrycks på andra sätt hur vapnet ska användas men det står inte att det ska användas mot någon. I film tar det sig uttryck i till exempel GLSDB-filmen där bomben avfyras gång på gång, men klippet avslutas innan den träffar någon eller så åker bomben ut ur bild eller ut ur sikte. Inte heller i stillbilderna syns var vapnen träffar eller ämnar träffa. Enda gången civila i någon grad omtalas är via uttrycket "collateral damage" i marknadsföringen för GLSDB. Direktöversatt betyder det "indirekt skada" och syftar på när civila oavsiktligt dör i samband med en attack. Jag menar att uttrycket går längre än att avhumanisera eftersom vad som är mänskligt fullständigt avlägsnas. Det uttrycker att skada sker men inte att *någon* skadas. De som dödas eller skadas till följd av vapnet avlägsnas från narrativet om våld och krig. Det är ett exempel på när "fienden" inte representeras alls, vilket Delori kunde identifiera i representationen av kriget i Libyen 2011 (Delori, 2014).

Våld och hur vapnet förhåller sig till våld

Generellt uttrycker Saabs marknadsföring av de tre valda vapensystemen en distanserad men samtidigt ambivalent relation till våld. Marknadsföringen distanserar sig från våld på flera olika sätt, vilket ovanstående avsnitt av analysen redogör för. Det sker genom vilka egenskaper hos vapnet som framhävs, till exempel tekniken, det lösningsorienterade eller vapnet som innovation. Distanseringen sker även genom abstrakta uttryck. Exempel på formuleringar utöver de som redan har presenterats är hur ammunitionen till Carl-Gustaf M4 kan programmeras för att "achieve its desired effect" eller hur GLSDB "widens the capabilities of armed forces" där det sistnämnda är exempel på hur våldsanvändning abstraheras till en förmåga. GLSDB sägs även "act against multiple targets". Återigen abstraheras våldsanvändning till någon form av aktion, och den eller det som utsätts för våldet reduceras till en måltavla. Distanseringen uttrycks även av frånvaro av någon eller något som utsätts för våldet.

Det är dock inte så enkelt som att Saab entydigt distanserar sig från våldet. I vissa framställningar framhävs och anammats våldet. Exempel på det är den explosionsfetischism som utmärker främst GLSDB-filmen. Det är även märkbart i hur musik och filmeffekter såsom

slowmotion används för att förstärka explosioner och våldsanvändning. I andra fall uttrycks ett mångtydigt förhållande till dödligt våld, vilket har diskuterats i samband med marknadsföringen av NLAW och formuleringar som "tank-killer" och "hunter". Det som framträder är en distanserad men samtidigt ambivalent och mångtydig relation mellan vapen och våld där Saab med vissa uttryck och bilder distanserar företaget och vapensystemen från våld för att i nästa stund befästa och förstärka den relationen. Marknadsföringen ger uttryck för en balansgång där den framhäver våld, men bara till den grad där det inte är morbida, oacceptabla eller olustiga.

Del 2: Föreställningar om våld

Våld är inte på riktigt

Våld är abstrakt

Det tydligaste sättet på vilket våld framställs vara "inte på riktigt" är hur våldet genom olika medel framställs som abstrakt, en effekt av att marknadsföringen görs i enlighet med det rena kriget. Det sker till exempel i text och i film där explosioner inte får några effekter på någon eller något. Grundligare resonemang för hur våldet framställs som abstrakt finns i tidigare del av analysen. Följderna av våldets abstrakthet är att det (re)producerar föreställningar av våld som en företeelse som inte sker på riktigt. Om våldet inte är på riktigt har det inte heller några konsekvenser. Det är svårt att härleda konkreta konsekvenser från abstrakta företeelser. Abstraktheten befriar även från ansvar eftersom den tydliga ansvarskedjan – kopplingen mellan orsak och verkan – frikopplas.

Autenticitet och överklighet

I Saabs marknadsföring återspeglas en balansgång mellan autenticitet och överklighet. Det reflekterar möjligen en vilja att visa att vapnen kan användas i skarpt läge, i reella konfliktsituationer. Samtidigt kan det autentiska bli för autentiskt och skapa känslor av olustighet när våldets effekter blir för konkreta. Det är i linje med vad Stahl konstaterar angående krigsspel; det ska gärna vara realistiskt, men inte för realistiskt. Vissa aspekter av våld och krig bör tvättas för att falla in under det rena kriget.

Denna balansgång är tydlig i reklamfilmerna. GLSDB-filmen präglas särskilt av drag av autenticitet. Det är svårt att avgöra om filmen är resultatet av en medveten filmproduktion eller om det är en samling filmklipp från olika provskjutningar som har gjorts med bomben. I reklamfilmen för Carl-Gustaf M4 uttrycks det i form av en lek med verklighet och överklighet. Denna framställning konstrueras genom bildernas utseende. Klippen på soldaterna som skjuter och springer med granatgeväret är mörkare, mer kontrasterade och ser ut att ha något filter över sig som ger en pixel-aktig effekt. Klippen med de Saab-anställda har mer "verklighetsnära" toner, utan filter eller effekter. De befinner sig i kontorsmiljö eller i natur som ser typiskt svensk ut. Utfallet blir att de Saab-anställda representerar verkligheten, det sanna och pålitliga, men också det trygga – långt från krig och konflikt. Soldaterna tycks befinna sig i en annan värld, som är mörkare och mer dystopisk, och som påminner om krigsspel och filmer (ett resonemang som utvecklas nedan). Effekten blir att de omständigheter när Carl-Gustaf M4 används inte förefaller lika verkliga. Å andra sidan är det inte entydigt anspelningar på "överklighet" i soldatklippen. Den ryckiga och skakiga filmningen skapar en känsla av äkthet – i ett krig är det svårt att filma stilla. Sammantaget representerar soldaterna ändå en värld som inte förefaller vara lika mycket på riktigt. Genom autenticitet och överklighet (re)produceras våld som "inte på riktigt".

Våld som underhållning

De täta kopplingar som existerar mellan krig och underhållning som Stahl påvisar uttrycks i Saabs marknadsföring. Detta styrks av Jackson (2017) som redogör för hur introduktionen till en reklamfilm för Saab stridsflyg Gripen NG är närapå identisk med inledningen till Transformers-filmerna. Det som är intressant är den symbios som krigsindustri och krigsunderhållning tycks befinna sig i. Det kan vara svårt att urskilja vad i marknadsföringen som är hämtat från krigsspel eller filmer eftersom de i sin tur är inspirerade av krig – eller snarare andra representationer av krig. I marknadsföringen är det genom bild och film som referenserna till krigsunderhållning sker. Genom att använda sig av bild och film kan subtil mening överföras på ett sätt som inte hade varit möjligt via text (Jackson, 2017). Genom intertextualitet skapas nya betydelser, vilket är något Saab använder sig av, medvetet eller omedvetet. Som tidigare har berörts framställs

soldaterna i Carl-Gustaf M4-filmen existera i en pixelifierad miljö, vilket kan tolkas som en referens till krigsspel. De existerar i en parallell spelverklighet.

De flesta av bilderna präglas av dessa intertextuella referenser till krigsunderhållning. Här är det tydligt hur Saab, som gör anspråk på att skildra en potentiell konfliktsituation där vapnet ska användas, i själva verket knyter an till andra överkliga representationer av krig, nämligen krigsspelen. Bilderna på Carl-Gustaf M4 och NLAW påminner i sin utformning, färgton och andra effekter om andra kända krigsspel. De påminner till exempel om omslagsbilden för datorspelet Call of Duty 4 - Modern Warfare remastered. Färgtoner och specialeffekter är snarlika. Däremot är motiven inte samma även om de påminner om varandra. I båda bilderna omgärdas soldaterna av rök och damm. De tycks vara i mitt i ett anfall. I marknadsföringsbilden är granatgeväret mer i fokus, medan i datorspelet ligger fokus på helheten.

När marknadsföring av vapen framställs som underhållning (re)produceras även en föreställning om våld som mindre äkta och som ofarligt. Krigsunderhållning är ofarligt och lättamt. Det är ingen som skadas på riktigt och det finns inga reella konsekvenser. Genom referenserna likställs vapen med nöje och vapnets koppling till obehagliga eller tragiska aspekter av krig och våld avlägsnas. Detta är i linje med *förnekande av skada* där jämförelser till spel bidrar till att dölja våldet.

Våld är spännande

Relaterat till hur våld (re)produceras som underhållning finns det aspekter av att våldet framställs som spännande. Det sker i samklang med ovanstående resonemang, hur våldet intertextuellt relateras till underhållning, som till sin natur tenderar att vara spännande. Våld som spännande sker även genom andra visuella och audiella framställningar. Ett exempel är den snabba och ryckiga klippningen i reklamfilmen för Carl-Gustaf M4, vilket också är ett uttryck för *gametime*. *Gametime* kräver att det spännande och snabba hamnar i fokus, och därmed lämnas inget utrymme för problematisering av våldet. Det sker också genom musik i högt tempo, med trummor, stråkar och elektroniska ljud. Musiken i GLSDB-filmen härmar hjärtslag vid ett tillfälle – ett sätt att indikera hög puls. Det finns inget inneboende i musiken

som säger att den ska uttrycka spänning. Däremot är det gemensamma konventioner som skapar sådana betydelser enligt Machin (2011). I Carl-Gustaf M4-filmen är det bitvis svårt att urskilja vad vissa av de Saab-anställda säger, eftersom musik och andra ljud effekter är så höga i volym. Det viktiga med filmen är således inte vad som sägs, utan hur det sägs, vilka sinnesstämningar som skapas, och vilka andra intertextuella betydelser som åberopas. De andra bilderna i marknadsföringen styrker detta: de syftar till att placera vapnet i en kontext. Hade Saab endast velat visa bilder på hur vapnen ser ut så hade de gjort det. Syftet med bilderna tycks inte vara att visa upp vapnet lika mycket som det är att anlägga rätt stämning.

Spänning är något att unna sig. Spänning vittnar om att hotet om fara inte är reellt överhängande. Svenska Akademiens Ordböcker beskriver spänning som en "känsla av både (viss) rädsla eller nervositet och lust" (2018). Spänning kan vara nervkittlande, men det är inte förenat med livsfara. Följden av att framställa våld som spännande blir att det inte framställs som på riktigt; våldet kan inte leda till livshotande konsekvenser.

Våld är civiliserat

I den här delen av analysen utgår jag från teorin om de binära oppositionerna. Ett av de grundläggande problemen med våld, särskilt det dödliga, är att det så tydligt kontrasterar med juridiska, moraliska och samhällseliga ideal för social samvaro som präglar de flesta, om inte alla, samhällen. Resultatet av marknadsföringen av Saabs vapensystem är en (re)produktion av våld och vapen som teknologiskt, precist, kontrollerbart och maskulint bland annat – koncept tillhörande den delen av motsatsparen som i västerländsk kultur överordnas. Såsom jag har diskuterat i teoriavsnittet är de överordnade koncepten relaterade till varandra inom den västerländska kulturen. Samtidigt vill jag understryka att det finns utrymme för alternativa sätt att förstå och sammanlänka koncepten på. Den övergripande tendensen inom västerländska kulturella föreställningsvärldar är att relatera maskulinitet, teknologi och precision till civilisation. Koncepten som representeras i marknadsföringen befäster varandra ömsesidigt, samtidigt som de förstärker en (re)produktion av våld som civiliserat – eller åtminstone relaterat till civilisation. Jag vill i denna argumentation betona att jag inte menar att västerländsk kultur är enhetlig, liksom det kan finnas olika sätt att förstå och relatera dessa

motsatspar på. Sammanfattningsvis styrker dock framställningen av våld som maskulint, kontrollerbart och teknologiskt i viss mån framställningen av våld som civiliserat.

Fördelen med de binära oppositionerna är att marknadsföringen kan anspela på den hierarki som redan existerar mellan dikotomierna. De binära oppositionerna erbjuder en möjlighet att subtilt framställa vapen och våld på ett fördelaktigt sätt genom de kulturella referensramarna. Genom att koppla vapnet till bland annat teknologi – och i förlängningen till civilisation – är det en hel tankevärld som tillkommer. Således kringgås de problematiska aspekterna av våld som omoraliskt eller olagligt och illegitimt. Jag ansluter mig till Stahls resonemang att genom att framställa något som teknologiskt blir det även mer etiskt. Likaså menar jag att något som är civiliserat betraktas som mer etiskt och moraliskt försvarbart, även om konsekvenserna blir desamma: våld och död.

Civilisationsidealet uttrycks genom referenser till framtid, evolution, innovation och teknologi, som vi har sett tidigare. Det befästs av den överordnade position som faktorer som tekniska specifikationer, precision och kontroll får i beskrivningen av vapnet. Precision och kontroll är förutsättningar för vetenskap och således för innovation, teknologi och framtid. Det är grunden för en civilisation. Genom att marknadsföringen gång på gång betonar teknologi och innovation distanserar den även vapnen från det primitiva våldet, våld som anses illegitimt. Våld och teknik är i sin grund vitt skilda företeelser; våld är socialt och utövas i en samhällelig kontext medan teknik uppfattas som apolitiskt och neutralt. Således kan marknadsföringen framhäva vapnets våldsamma potential, men på ett acceptabelt vis. Att notera är att marknadsföringen inte nödvändigtvis uttrycker att allt våld är civiliserat, utan i huvudsak det våld som Saabs vapen ger upphov till, eftersom dessa vapen är bland annat högteknologiska och precisa. Att avlägsna våldet och vapnen från det primitiva kan vara viktigt. Det är varken något som Saab eller den potentiella köparen troligtvis vill förknippa sig med. Jag vill dock betona att studien inte kan avgöra huruvida detta sker medvetet eller omedvetet.

Representationen av våld som civiliserat förstärks även av hur våld framställs vara maskulint och rationellt. Våldets rationalitet tar sig skepnad av hur vapnet och våldet sägs vara precist och kontrollerbart. Våld är något som kan kalkyleras; det går att applicera i rätt dos och få rätt konsekvenser. Följaktligen skapar det även en bild av våld och krig som ordnat och kontrollerat. Genom rätt vapen går det att skapa ordning i krig. Likaså uttrycks våld vara den naturliga lösningen på ett problem och således det rationella valet. I marknadsföringen uttrycks inte heller känslouttryck, vilket brukar relateras till både irrationalitet och femininitet. I varken film eller bild uttrycker soldaterna känslor, trots att krig och dödande är emotionellt påfrestande. Avsaknaden av känslor för oss således vidare till hur våldet relateras till maskulina ideal. Därutöver är samtliga soldater i marknadsföringen manligt kodade.

Sammanfattningsvis innebär detta att det våld som Saabs marknadsföring distanserar sig från inte är allt våld, utan det primitiva, barbariska och oetiska våldet. Genom att relatera sina vapen till bland annat teknologi, framtid och innovation, och i förlängningen civilisation och maskulinitet anspelar företaget marknadsföring på motsattpar som redan är överordnade i västerländsk kultur.

Våld är en självklarhet

Detta tema speglar den kontext i vilken materialet situeras. Marknadsföringen är en form av kommunikation mellan säljare och köpare, och det blir tydligt att parterna är införstådda med idén att våld och bruk av vapen är en naturlig (om än beklagansvärd) företeelse som inte går att undvika. Det är ändå ett ideologiskt ställningstagande som inte grundar sig i något naturligt eller bestämt. Ändå framställs våld i marknadsföringen vara en självklarhet och det är inte något som ifrågasätts eller problematiseras. Den första delen av analysen visade hur vapen framställs vara en lösning på något. Det får följden att våld likaså framställs vara en lösning. I enlighet med detta blir våld något som är gott, naturligt och nödvändigt.

Våld som en självklarhet speglas även i frånvaron av ideologiska resonemang i marknadsföringen. Likaså saknas rättfärdigande av våldsanvändningen. Marknadsföringen argumenterar inte för vapnets nödvändighet – det är en självklarhet både för Saab och den

tilltänkta köparen. Det reflekterar föreställningar om att konflikter löses bäst genom väpnad krigsföring och våld. När ideologi är frånvarande i sin manifesta form tyder det på lite motstånd mot den dominerande verklighetsbeskrivningen. Narrativet genomsyras av makt, eftersom ideologiska antaganden framställs som självklara. Premisserna som är förutsättningarna för att marknadsföringen har den utformningen den har – att våld är en lösning – uttrycks inte explicit. Således är detta exempel på hur det språk som Saab använder i sin marknadsföring naturaliserar vissa ställningstagande och kringskar kritisk reflektion.

Slutligen vill jag understryka att inte nödvändigtvis all Saabs marknadsföring enhetligt och genomgående framställer våld som "inte på riktigt", civiliserat och självklart. Denna studie är baserad på marknadsföringen av enbart tre vapensystem och det kan även finnas andra sätt att tolka Saabs marknadsföring på. Likaså kan det finnas aspekter av marknadsföringen som motsäger eller fördjupar dessa resultat. (Re)produktionen av föreställningar om våld är således en komplex fråga som kräver nyanserade diskussioner. Studien kan inte heller säga något om huruvida detta sker medvetet. Jag argumenterar för att Saabs marknadsföring får konsekvensen att våld (re)produceras på dessa vis, oavsett om det är medvetet eller inte, och att det är ett viktigt resultat i sig eftersom oberoende avsiktligheten kan det få konsekvenser för hur de som tillägnar sig marknadsföringen förstår och förhåller sig till vapen och våld. Dessa framställningar av våld är inte heller nödvändigtvis representativa för hela krigsmaterielindustrin och troligen finns det andra föreställningar om våld som (re)produceras samtidigt.

Slutsatser

Via text, tal, ljud, bild, film och musik i Saabs marknadsföring framträder en bild av vapnet. Vapnet i marknadsföringen är bra, lättanvänt, flexibelt, precist, tekniskt, teknologiskt, innovativt, evolutionärt, revolutionärt, intelligent, våldsamt och en lösning. De som använder sig av vapnet kan delas in i tre huvudkategorier; militärväsende, icke-militärväsende och ingen alls. De som vapnet används mot är bland annat "fiender", situationer, fordon, byggnader eller ingen/inget alls. På ett övergripande plan präglas marknadsföringsspråket av abstrakta

formuleringar som inte alltid synliggör att det rör sig om våld och krig. Det är en iakttagelse som ligger i linje med tidigare forskning. Språket reflekterar även grundläggande antaganden som rör vad som anses intressant eller relevant att prata om i samband med marknadsföring av vapen, där tekniska specifikationer tycks överordnade, medelst kritisk reflektion, rättfärdigande av våld eller diskussion kring civila lyser med sin frånvaro.

Genom marknadsföringen (re)produceras föreställningar om vad våld är. Teorierna om intertextualitet och binära oppositioner synliggör hur marknadsföringen subtilt kan (re)producera våld som "inte på riktigt", civiliserat och självklart. Dessa subtila representationer av våld får sin mening via referenser till krigsunderhållning och kulturella uppdelningar av världen. När våldet inte är på riktigt sker en distansering av vapnets våldsamma och ofta dödliga kapaciteter. Det civiliserade våldet innebär att våld kan framhävas utan att det blir oacceptabelt eller oetiskt, eftersom det är distanserat från det primitiva, outvecklade och otekniska. Att våld är självklart innebär att Saab i marknadsföringen inte behöver föra någon form av metadiskussion eller rättfärdiga användandet av våld och vapen.

Sammanfattningsvis visar dessa framställningar hur Saabs marknadsföring har en distanserad men ambivalent relation till våld. Det är en balansgång som Saab i marknadsföringen hanterar genom att å ena sidan framhäva våldet, men bara till den grad då det fortfarande inte blir olustigt, och att nedtona våldet.

Förslag på framtida forskning

Denna studie bidrar med att se hur krigsmaterielindustrin i sin marknadsföring kan förhålla sig till våld. Resultatet kan dock inte generaliseras. Studien kan inte heller säga något om hur vanligt förekommande olika förhållningssätt är. En mer kvantitativt betonad studie av de förhållningssätt som här har identifierats skulle således kunna kasta sken på hur våld hanteras inom krigsmaterielindustrin på en mer övergripande nivå. Det behövs även mer kvalitativ forskning för att förstå andra sätt som krigsmaterielindustrin kan förhålla sig till våld.

Källförteckning

Primärkällor

Saab. (u.å.a) *Carl-Gustaf M4. Smart just got smarter*. Hämtad 2019-08-15 från <https://saab.com/land/weapon-systems/support-weapons/carl-gustaf-m4/>

Saab. (u.å.b) *Ground-Launched Small Diameter Bomb (GLSDB)*. Hämtad 2019-08-15 från <https://saab.com/land/weapon-systems/surface-tosurface-missile-systems/ground-launched-small-diameter-bomb/>

Saab. (u.å.c) *NLAW. The Ultimate Tank Killer*. Hämtad 2019-08-15 från <https://saab.com/land/weapon-systems/support-weapons/nlaw/>

Sekundärkällor

Army Technology. (u.å.). *Ground-Launched Small Diameter Bomb (GLSDB)*. Hämtad 2019-08-09 från <https://www.army-technology.com/projects/small-diameter-bomb-glsdb/>

Bar, N. & Ben-Ari, E. (2005). Israeli Snipers in the Al-Aqsa Intifada: Killing, Humanity and Lived Experience. *Third World Quarterly* 26(1), s. 132-152.

Bernard, R. & Ryan, G. (2010). *Analyzing Qualitative Data. Systematic Approaches*. London: Sage Publications.

Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga Metoder*. Malmö: Liber AB.

Cohn, C. (1987). Sex and Death in the Rational World of Defense Intellectuals. *Signs* 12(4), s. 687–718.

Craft, C. & Smaldone, J. (2002). The Arms Trade and the Incidence of Political Violence in Sub-Saharan Africa, 1967–97. *Journal of Peace Research* 39(6), s. 693-710.

David, M. & Sutton, C. (2017). *Samhällsvetenskaplig Metod*. Lund: Studentlitteratur AB.

de Bustamante, E. (2015). Laurie Calhoun, We Kill Because We Can: From Soldiering to Assassination in the Drone Age. *Peace Review* 27(4), s. 532-537.

Delori, M. (2014). Killing Without Hatred: The Politics of (Non)-Recognition in Contemporary Western Wars. *Global Discourse* 4(4), s. 516-531.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan. Konsten att Studera Samhälle, Individ och Marknad*. Stockholm: Wolters Kluwer.

Faulkner, W. (2000). Dualisms, Hierarchies and Gender in Engineering. *Social Studies of Science*, 30(5), s. 759–792.

Finley, L. & Esposito, L. (2019). Campaign of Fear and Consumption: Problematizing Gender-Based Marketing of Weapons. *Contemporary Justice Review* 22(2), s. 157-170.

Galtung, J. (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research* 6(3), s. 167-191.

Gilje, N. & Grimen, H. (2014). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos AB.

Hansen, L. (2011). Theorizing the Image for Security Studies: Visual Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis. *European Journal of International Relations* 17(1), s. 51-74.

Hansen, L. (2017). Poststructuralism. I J. Baylis, S. Smith & P. Owens (Red.), *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations* (s. 159-173). Oxford: Oxford University Press.

IKFF. (2016). *Grejen med Små & Lätta Vapen*. Hämtad 2019-06-28 från https://ikff.se/wp-content/uploads/2016/07/Grejen-med-sm%C3%A5-och-l%C3%A4tta-vapen_WEB.pdf

Jackson, S. (2017). 'Selling' National Security: Saab, YouTube, and the Militarized Neutrality of Swedish Citizen Identity. *Critical Military Studies*. Publicerad online 2017-11-16. Hämtad 2019-08-26 från <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/23337486.2017.1395675?scroll=top&needAccess=true>

Jackson, S., Joachim, J., Robinson, N. & Schneiker, A. (2017, oktober). *Sipri Policy Brief: Assessing Meaning and Construction on Social Media: A Case of Normalizing Militarism*. Hämtad 2019-07-31 från https://www.sipri.org/sites/default/files/2017-10/mil_2_policy_brief.pdf

Kooistra, P. & Mahoney, J. (2016). The Road to Hell: Neutralization of Killing in War. *Deviant Behavior* 37(7), s. 761–783.

Machin, D. (2011). *Analysing Popular Music. Image, Sound, Text*. London: Sage Publications.

Malm, A. (2019). *Operational Military Violence: A Cartography of Bureaucratic Minds and Practices* (Doktorsavhandling, Göteborg Studies in Politics, 158). Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/2077/58611>

Martin, J. (Red.). (2013). *Chantal Mouffe. Hegemony, Radical Democracy and the Political*. New York: Routledge.

Mascia-Lees, F. & Johnson Black, N. (2017). *Gender and Anthropology*. Long Grove: Waveland Press, Inc.

McEwan, C. (2009). *Postcolonialism and Development*. Abingdon: Routledge.

Moore, M. (2012). Selling to Both Sides: The Effects of Major Conventional Weapons Transfers on Civil War Severity and Duration. *International Interactions*, 38(3), s. 325-347.

Pettersson, T., Högladh, S. & Öberg, M. (2019). Organized violence, 1989–2018 and peace agreements. *Journal of Peace Research*, 56(4), s. 589-603.

Saab. (2019). *Annual and Sustainability Report 2018. Partnerships for Greater Security*.

Hämtad 2019-06-27 från

https://saabgroup.com/globalassets/corporate/investor-relations/presentations/saab_annual_report_2018.pdf

Saab. (u.å.d). *History*. Hämtad 2019-06-28 från

<https://saabgroup.com/about-company/history/>

Saab. (u.å.e). *Responsibility*. Hämtad 2019-06-28 från

<https://saabgroup.com/responsibility/>

Sandman, T. (2019). *The Dis/appearances of Violence. When a 'Peace-Loving' State Uses Force*.

(Doktorsavhandling, Stockholm Studies in Politics, ISSN 0346-6620 ; 180). Stockholm:

Department of Political Science, Stockholm University. Tillgänglig:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-163041>

Saylor, E., Vittes, K. & Sorenson, B. (2004). Firearm Advertising: Product Depiction in Consumer Gun Magazines. *Evaluation Review*, 28(5), s. 420–433.

Schwarz, E. (2016). Prescription Drones: On the Techno-Biopolitical Regimes of Contemporary 'Ethical Killing.' *Security Dialogue* 47(1), s. 59–75.

Schörnig, N. & Lembcke, A. (2006). The Vision of War without Casualties. On the Use of Casualty Aversion in Armament Advertisements. *Journal of Conflict Resolution*, 50(2), s. 204-227.

Sipri. (2019, mars). *Sipri Fact Sheet: Trends in International Arms Transfers, 2018*.

Hämtad 2019-06-10 från https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-03/fs_1903_at_2018.pdf

Sipri. (2018). *Sipri Yearbook 2018. Armaments, Disarmament and International Security - Sammanfattning*. Oxford: Oxford University Press.

Sipri. (2018, december). *Sipri Fact Sheet: The Sipri Top 100 Arms-Producing and Military Services Companies, 2017*. Hämtad 2019-06-26 från https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-12/fs_arms_industry_2017_0.pdf

Skr. 2018/19:114. *Strategisk exportkontroll 2018 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/4978bd/contentassets/c185d27dda92499092c3914ccf3f9849/strategisk-exportkontroll--krigsmateriel-och-produkter-med-dubbla-anvandningsomraden-skr.-201819114-.pdf>

SOFF. (2016). *Försvarsmarknaden Statistik 2016*. Hämtad 2019-08-02 från https://soff.se/wp-content/uploads/2017/05/FACTS2016_trifolder.pdf

Stahl, R. (2009). *Militainment Inc War, Media and Popular Culture*. London: Routledge.

Svenska Akademiens Ordböcker. (2018). *Spänning*. Hämtad 2019-08-20 från <https://svenska.se/tre/?sok=sp%C3%A4nning&pz=1>

UN News. (2019, 14 februari). *Humanitarian crisis in Yemen remains the worst in the world, warns UN*. Hämtad 2019-06-11 från: <https://news.un.org/en/story/2019/02/1032811>

Vergne, J. (2012). Stigmatized Categories and Public Disapproval of Organizations: A Mixed-Methods Study of the Global Arms Industry, 1996-2007. *The Academy of Management Journal* 55(5), s. 1027-1052.

Wasinski, C. (2011). On Making War Possible: Soldiers, Strategy, and Military Grand Narrative. *Security Dialogue* 41(1), s. 57-76.

Wasinski, C. (2017). When the War Machine Produces its Enemies: Making Sense of the Afghan Situation through British Airpower. *Critical Military Studies*. Publicerad online 2017-12-21. Hämtad 2019-08-26 från <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/23337486.2017.1412631>

Weber, C. (2008). Popular visual language as global communication: the remediation of United Airlines Flight 93. *Review of International Studies* 34(1), s. 137-153.

Wilk, R. & Cligget, L. (2007). *Economies and Cultures. Foundations of Economic Anthropology*. Boulder: Westview Press.

Williams, M. (2003). Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly* 47(4), s. 511-531.

Wozniak, J. & Uggen, C. (2009). Real Men Use Nonlethals. Appeals to Masculinity in Marketing Police Weaponry. *Feminist Criminology*, 4(3), s. 275-293.

Åkerström, L. (2018). *Den Svenska Vapenexporten*. Stockholm: Leopard Förlag.